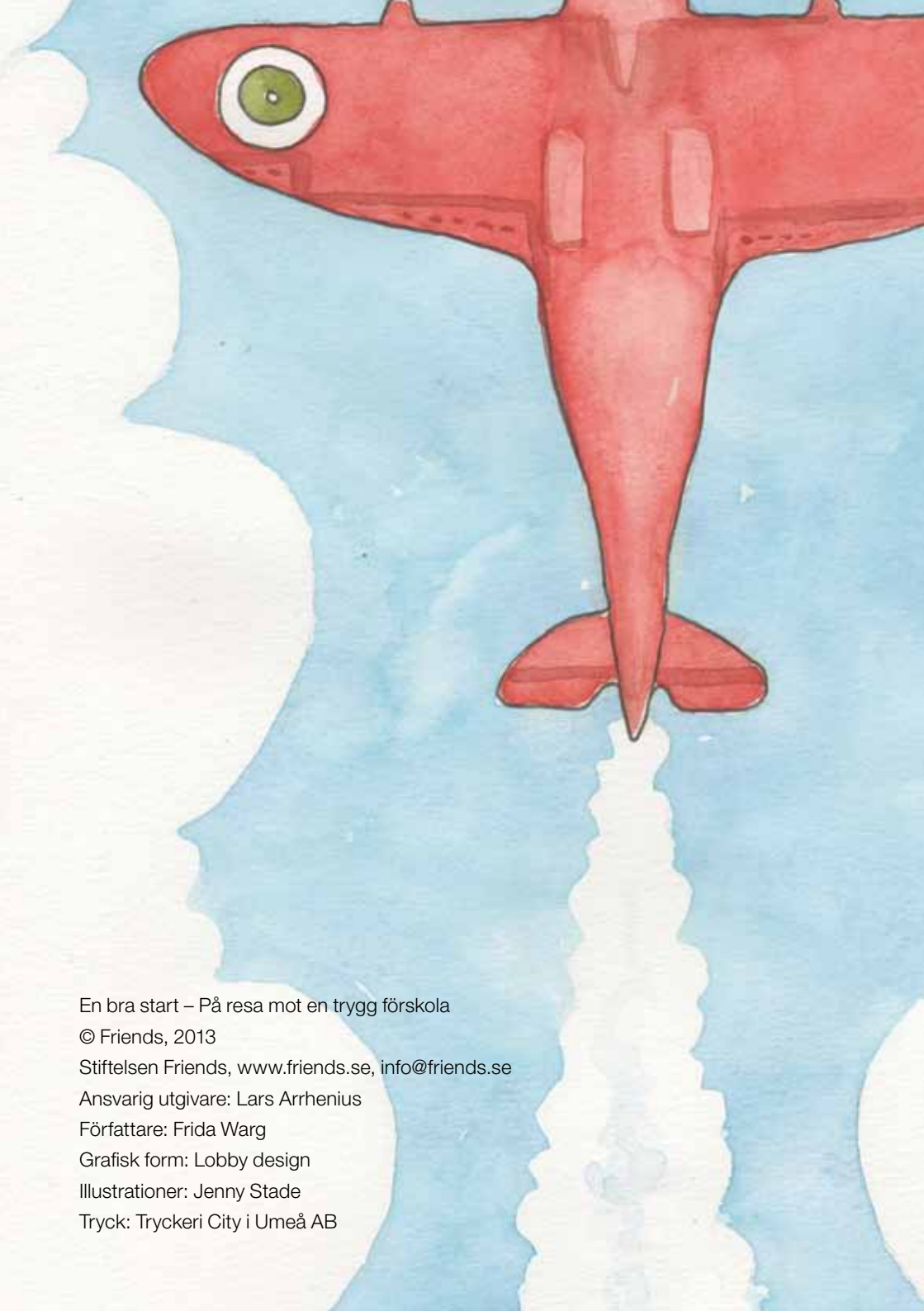

En bra start

På resa mot en trygg förskola

friends

Frida Warg

En bra start

På resa mot en trygg förskola

En bra start – På resa mot en trygg förskola

© Friends, 2013

Stiftelsen Friends, www.friends.se, info@friends.se

Ansvarig utgivare: Lars Arrhenius

Författare: Frida Warg

Grafisk form: Lobby design

Illustrationer: Jenny Stade

Tryck: Tryckeri City i Umeå AB

Innehåll

Förord	3
Inledning	3
Om boken	3

Del 1: Vårt möte - hur vi är	3
Bemötande – en väg mot trygghet	3
Barnsyn	3
Att leda	3
Kontexten	3
Kroppsspråk	3
Språket	3
Föräldrasamverkan	3

I praktiken	3
Tips!	3
Jobba vidare – med dina kollegor	3
Jobba vidare – med barnen	3
Små steg på vägen	3
Diskutera	3

Del 2: Vår karta - det vi vill	3
Tycka, tänka och planera – en väg mot trygghet	3
Vägval	3
Inflytande	3
Närvaro	3
Avsikter	3
Osynliga regler	3

I praktiken	3
Tips!	3
Jobba vidare – med dina kollegor	3
Jobba vidare – med barnen	3
Små steg på vägen	3
Diskutera	3

Del 3: Vår utsikt - det vi har omkring oss	3
Omgivningen – en väg mot trygghet	3
Miljön talar	3
Leksaker och material	3
Böcker	3
Dokumentation	3
Ljudnivån	3
Estetisk miljö	

I praktiken	3
Tips!	3
Jobba vidare – med dina kollegor	3
Jobba vidare – med barnen	3
Små steg på vägen	3
Diskutera	3

Del 4: Vår vardag - det vi gör	3
Verksamheten – en väg mot trygghet	3
Lek och relationer	3
Konflikter	3
Aktiviteter	3
Empati	3

I praktiken	3
Tips!	3
Jobba vidare – med dina kollegor	3
Jobba vidare – med barnen	3
Små steg på vägen	3
Diskutera	3
Styrdokument och lagar	3
Referenser	3

Tack!

Tack till alla hjälpsamma och härliga kollegor på Friends – vårt lagarbete gör jobbet enkelt.

Tack för värdefull kompetens och inspiration som inhämtats på alla de förskolor där Friends utbildat.

Ett särskilt varmt tack för ovärderlig hjälp i arbetet med den här boken:

- **Elsie Persson och Ida Jangestig**, *Bofinkens förskola i Köping*
- **Anna Wejshag och Maria Karlsson**, *Torsgårdens förskola i Vara*
- **Helen Svan och Maria Eriksson**, *Rågens förskolor i Stockholm*

Om Friends

Friends är en icke-vinstdrivande organisation vars uppdrag är att stoppa mobbning. Vi utbildar och stödjer förskolor, skolor och idrottsföreningar i hela landet. Vår vision är ett samhälle där barn och unga växer upp i trygghet och jämlikhet.

Friends arbetar långsiktigt genom utbildning, rådgivning och opinionsbildning för att öka kunskap och engagemang hos vuxna och barn.

Är du intresserad av Friends utbildningar eller vill ha ytterligare information, kontakta oss.

www.friends.se

Förord

Det här är en bok om hur vi tillsammans kan skapa en trygg förskola för alla barn. I ett av bokens inledande avsnitt, om barnsyn, påminns vi om att det funnits en tid när man i förskolans observation av barn ofta inriktat sig på fel och brister, och att man fortfarande kan se rester av en sådan "felsökande barnsyn" här och var. Följande utdrag sammanfattar: *"Det är lätt att föreställa sig skillnaden mellan en förskolemiljö där mest uppmärksamhet riktas mot ens tillkortakommanden - och en där pedagogerna lyfter fram positiva händelser."*

Att noga följa vad som händer med varje enskilt barn i gruppen, att se det positiva och ge stöd och uppmuntran åt varje barns unika utvecklingsmöjligheter - det är en bra utgångspunkt för all pedagogik. Men ska man klara det i förskolan krävs att personalen där blir sedd på samma sätt. Det har ibland funnits en tendens att inte bara se brister och tillkortakommande hos barnen, utan också hos förskolan och dess personal.

Den här boken vill ändra på det. Hela boken genomsyras av en övertygelse om att förskolan i sig är en miljö med alla förutsättningar att ge barn god näring för växt, utveckling, lek, lärande och samspel. Här finns inte bara idéer och en positiv grundton, utan också en lång rad konkreta förslag till hur pedagogik och miljö ska kunna utvecklas och anpassas efter barnens behov. Det märks att en grupp erfarna förskolepedagoger medverkat i arbetet med boken.

Ett konsekvent värnande av barnets mänskliga rättigheter löper som en röd tråd genom texten. Varje barn ska garanteras alla de rättigheter som barnkonventionen talar om, och förskolan har ett särskilt ansvar för att så sker. Inget barn ska behöva hamna utanför eller utsättas för någon form av diskriminerande behandling. Alla barn ska i alla lägen ha rätt till den "känsla av värdighet", som konventionen så starkt understryker.

Jag har länge haft en stark tilltro till förskolans möjligheter. Som barnläkare har jag sett vad en bra förskola kan betyda, inte minst för barn med funktionsnedsättningar och andra svårigheter. Jag är därför glad åt att förskolan nu på nytt uppmärksammas på ett så positivt sätt. *En bra start – på resa mot en trygg förskola* är både en livgivande inspirationskälla och ett utmärkt arbetsredskap för vardagsbruk. Den bör förstås finnas i bokhyllan på varje förskola. Men främst bör den bli läst och diskuterad bland både personal, föräldrar och beslutsfattare.

Lars H Gustafsson

Barnläkare

Bygga från grunden

ALLA BROTTAS VI IBLAND MED STORA FRÅGOR. Hur ska vi egentligen bygga ett samhälle där alla respekterar varandra och där vi känner oss trygga? Hur ska vi få ett jämlikt och demokratiskt samhälle där medmänskligheten kommer först? Du som jobbar med barn vet svaret: Genom att börja bygga i förskolan såklart. När man bygger något bra från grunden blir resultatet också varaktigt och hållbart.

Den här boken är till för dig som jobbar i förskolan. För dig som varje dag utvecklar barns empati och tränar dem på att vara bra kompisar. För dig som försöker hitta balansen mellan att se varje individ och att agera för gruppens bästa. För dig som vill skapa förutsättningar för lärande och för dig som i din vardag visar barnen hur man behandlar varandra med respekt.

Du får i den här boken konkreta strategier för att arbeta med barns trygghet – för en förskola fri från kränkningar, trakasserier och diskriminering. För trots att du dagligen jobbar för trygghet och är väl medveten om dessa frågor, kan det ibland kännas som att du inte kommer någon vart. Det kan kännas som att det tar tid från annat som du hellre skulle ägna dig åt tillsammans med barn och kollegor. Den här boken är till för att ge tid – för lärande, utveckling och glädje. I slutändan handlar det om mer trygghet och mindre uteslutande, ensamhet och osäkerhet.

Lösningarna på många stora, såväl som små, frågor är enklare än man tror. Som med så mycket annat hamnar man även när det gäller frågor om trygghet i en välbekant slutsats. Vi måste, måste, måste göra det här i tid. Vi måste börja i förskolan. Vi måste se till att det blir en bra start.

Frida Warg

Umeå, december 2012

Om boken - en resa mot en trygg förskola

Var går färden?

"Små barn mobbar inte" kanske du någon gång har hört. Mobbning brukar i första hand diskuteras i skolans värld, medan barn i förskolan anses vara för små för avsiktliga elakheter. Även om kränkningar i förskolan inte alltid ser ut som de gör i högstadiet eller i arbetslivet måste alla förskolor jobba för trygghet och likabehandling.

Förskolan är fantastisk! Trots det är verkligheten sådan att där också finns ensamma barn som aldrig blir valda som någons kompis. I förskolan finns det barn som får höra "du får inte vara med", "vi kan bara vara två i den här leken" eller "du får inte komma på mitt kalas". Det finns barn som blir knuffade eller slagna, barn som får sin familjebild eller religion osynliggjord eller förlöjligad och barn som behandlas orättvist på grund av sitt kön.

Allt det här skapar en otrygg förskola och en vardag som inte är till för alla barn. Så om det finns mobbning i förskolan är inte den viktigaste frågan – poängen är att alla barn ska kunna vara trygga på sin förskola och behandlas rättvist. Det innebär att inte bli kränkt och att alla får höras och synas. Barnen ska få komma till sin förskola och känna att de är någon och har ett unikt värde – det är en rättighet. Målet är trygga barn, både nu och i framtiden.

Var börjar vi?

Många som arbetar i förskolan upplever att de inte har tillräcklig kunskap för att jobba med trygghet på ett effektivt sätt. Hur ska man göra, vilka delar ska man fokusera på och vad ger egentligen resultat? För att kunna svara på de frågorna tar den här boken sin utgångspunkt i:

- **Forskning om förskolan, pedagogers förhållningssätt, ensamma barn, barns vänskap, lekens betydelse, pedagogisk miljö och arbete mot diskriminering och kränkningar.**
- **Rådande lagstiftning och styrdokument som gäller i förskolan. Främst barnkonventionen, skollagen, diskrimineringslagen och förskolans läroplan.**

- **Friends mångåriga erfarenhet av arbete mot mobbning inom förskolan, skolan och idrottsrörelsen.**
- **Erfarenheter och tankar från yrkesaktiva pedagoger i förskolan.**

Om vi tittar på förskolan utifrån de fyra ovanstående perspektiven kan vi urskilja en del centrala metoder för att på ett effektivt sätt skapa trygghet för alla barn i förskolan. Eftersom ämnet är komplext, finns det ingen rak och enkel väg där man steg för steg kan ta sig till målet. Se i stället trygghetsarbetet som en resa. Ni har ett gemensamt mål, men måste undersöka olika vägar och sätt att ta er fram. Det är viktigt att poängtera att den här boken inte är någon manual eller något program som ger samma resultat oavsett verksamhet. Därför är det bra om ni på resan mot en trygg förskola tar med er några grundinställningar i ryggsäcken:

Arbetssätt och metoder står sällan för sig själva. Undersök olika strategier parallellt och hitta på så sätt de tillvägagångssätt som kan vara effektiva.

Utgå från era förutsättningar och vardagen med just er barngrupp. Det är bara ni som kan avgöra vilka arbetssätt som passar er. Det är på samma sätt med trygghetsarbetet som med vardagspedagogiken: förändra och forma det ni gör efter gruppen och barnens behov.

Trygghetsarbetet bör vara ett genomgående tema i hela er verksamhet snarare än ett ämnesområde i sig. Utnyttja de pedagogiska redskap som redan finns.

Man måste ständigt arbeta med trygghet i förskolan. Det är ett jobb som aldrig blir färdigt!

I boken förekommer en mängd citat som på olika sätt levandegör texten. Citaten kommer från samtal med pedagoger och föräldrar till barn i förskolan.

För att boken ska vara lätt att ta till sig hänvisas inte till styrdokument eller forskning i texten. För dig som vill ha fördjupning finner du längst bak i boken en lista på forskning och andra källor samt kortare utdrag ur lagtexterna.

Vilka verktyg finns?

Förhoppningen med den här boken är att den ska fungera som en grund för diskussion och utveckling i arbetslaget och ge en bred bild av trygghetsarbetet i förskolan. För att ta reda på hur det arbetet kan gå till rent praktiskt måste man veta vilka verktyg man har att jobba med. Vad är det förskoleverksamheten består av? Rent fysiskt finns barn, personal, föräldrar och förskolemiljön inne- och utomhus. Dessutom kan man lägga till pedagogik, förhållningssätt, vardagliga rutiner, lek, barnsyn, strävansmål, olika aktiviteter och en mängd andra saker som gemensamt skapar den svenska förskolan. De här bitarna är de du kan utgå ifrån i din yrkesutövning. Därför är boken uppdelad i kapitel efter förskolans olika beståndsdelar – och de olika vägar du kan ta i trygghetsarbetet.

Målet är en trygg förskola för alla och syftet att skapa positiva möten mellan barn. För att nå dit, och för att ni ska kunna arbeta på ett strukturerat sätt, består boken av följande delar:

Del 1

Vårt möte

- hur vi är

BEMÖTANDE | BARNSYN | SPRÅK
LEDARSKAP | SAMMANHANG | KROPPSSPRÅK
FÖRÄLDRASAMVERKAN

Bemötande - en väg mot trygghet

Förskolan är härlig – i en miljö gjord just för dem får barn möta engagerade vuxna och jämnåriga kompisar. I dag går de flesta barn i förskola och bemötandet de får där i dag kommer att påverka hur vårt samhälle ser ut i framtiden. Därför är förskolan viktig, inte bara ur ett nutidsperspektiv utan även ur ett framtidsperspektiv. Barnen behöver möta vuxna som är engagerade och ser dem som hela människor. Man kan se det som att vi blir de vi är i våra möten med andra. Vårt bemötande och uppträdande är en väg mot trygghet och för att kunna skapa den tryggheten måste vi vända blicken mot oss själva och undersöka vad vi gör och inte gör. Alla människor har behov att få känna att de är betydelsefulla, och därför behöver barn ständigt bekräftas. Genom ett positivt bemötande blir det en självklar del av förskolans klimat.

Barnsyn - om det "normala" barnet

De flesta av oss fungerar så att vi vill uppfylla de förväntningar som finns på oss, och det gäller ofta oavsett om förväntningarna är positiva eller negativa. Man kan säga att blicken utformar sitt objekt. Den barnsyn som råder säger något om vilka förväntningar som finns på barnen, och barnen lever ofta upp till dessa förväntningar.

Synen på barn har förändrats genom åren. Det var inte länge sedan barn enbart skulle lyda, och inte ta plats eller höras för mycket. Så ser det inte ut i dag. Barn är en självklar del av samhällets gemenskap. Även inom barnomsorgen förändras hela tiden vår syn på barn och vad de behöver. Förr var det vanligt att pedagogen inte lade sig i nämnvärt – så länge barnen inte avvek för mycket från en normalkurva i sin utveckling. Man lade i stället energin på att kompensera dem som uppfattades behöva det, och mycket av arbetet har traditionellt sett handlat om att identifiera potentiella problem hos barnen.

I dagens förskola är målet istället att få syn på barnens lärande, tankar, intressen och styrkor – inte deras fel och brister. Men trots denna allmänna

inställning finns den felsökande barnsynen fortfarande kvar på en del håll, i förskolan och hos föräldrar. Det är lätt att föreställa sig skillnaden mellan en förskolemiljö där mest uppmärksamhet riktas mot barnens tillkortakommanden och en där pedagogerna lyfter fram positiva händelser.

"Istället för de klassiska utvecklingssamtalen, har vi så kallade skrytmöten. Mötet ska främst vara en dialog där vi tillsammans gläds åt barnets framsteg. Vi utgår från det barnen kan och tycker är roligt att göra på förskolan. Både barn och föräldrar brukar se fram emot de här skrytmötena."

Den felsökande barnsynen kan leda till att barnen övertar den synen på sig själva och varandra och jämför sig med vad som uppfattas som normalt. Risker är att barnen då ägnar sig åt att uppmärksamma brister hos varandra, snarare än att upptäcka olika sätt att vara och göra. I en miljö där det finns få sätt att vara "rätt" på uppstår lätt behovet att hitta någon som är mer "fel" än en själv, vilket alldeles säkert leder till kränkningar av olika slag. Antingen kategoriserar man vissa barn som annorlunda och försöker få andra att tolerera dem, eller så tittar man på vad det är som kategoriserar dem som annorlunda, och jobbar för att bryta den inställningen. Varje barn är en tillgång i gruppen, och behöver få veta det – både om sig själv och om andra. Att synliggöra barn som kompetenta börjar med ens egen inställning och avspeglar sig i ens handlingsätt.

"Vi använder vardagens alla situationer för lärande och ger positiv bekräftelse på olika sätt för att alla barn ska känna sig sedda och uppskattade."

Att leda - om att skapa en demokrati

Som pedagog i förskolan är du en ledare. Oavsett barnens inflytande i verksamheten, är det de vuxna som fattar vissa beslut och styr dagen. Barnen är beroende av er pedagoger och blir i och med det sårbara i relationen till er. Det gör att personalens ansvar blir än större, och just därför är det viktigt att fundera över sitt eget ledarskap. Det ligger som bekant en hel del sanning i uttrycket "barn gör som vi gör, och inte som vi säger". Det finns olika sätt att praktisera ledarskap, och det talas ofta om olika ledarstilar.

Auktoritärt ledarskap

Ett auktoritärt ledarskap innebär att man bestämmer mer än lyssnar och leder ofta till att barnen lär sig lyda regler. Då kan barnen dock ta till sig den auktoritära attityden själva och utöva den på andra barn som kanske är yngre eller svagare. Använder en pedagog sig av ett auktoritärt ledarskap uppmuntras barnen inte till att tänka själva, eller att tänka kollektivt och ta ansvar för gruppen som helhet.

Låt gå-ledarskap

Låt gå-ledarskapet handlar om att barnen fritt får lösa konflikter och själva välja lekkamrater och sysselsättning. I en sådan miljö kan det lätt uppstå hierarkier där några barn sätter reglerna för hela gruppen. Risken är också att konflikter inte klaras upp och att det skapas negativa grupperingar.

Demokratiskt ledarskap

Demokratiskt ledarskap är det ledarskap som oftast förespråkas i förskolan. Barnen tas då på allvar, ses som fullvärdiga medlemmar av gruppen och allas tankar och åsikter beaktas. Genom att som vuxen använda en sådan ledarstil blir utsikterna goda för att också barnen ska se på varandra på ett liknande sätt och behandla varandra därefter. Det är en användbar väg att gå för att få barnen att själva respektera de grundläggande värden som ska prägla

förskolans verksamhet. En demokratisk ledarstil är därmed också ett av de mest effektiva verktygen för att motverka kränkande behandling.

Om man arbetar i en barngrupp där det råder frustration och oordning, kan det vara lätt att tilltalas av de snabba lösningar som ett auktoritärt ledarskap medför och som man kan se i olika "Nanny"-program på TV. Att använda sig av enkla uppfostringsmetoder kan visserligen ge snabba resultat men också negativa konsekvenser för det enskilda barnet. Ett exempel på en sådan metod är "time-out", där barnet lämnas ensamt för att lugna ner sig eller tänka över sina handlingar. I en sådan metod tas inte barnets perspektiv och åsikter med i sammanhanget. Det är orimligt att tro att barnet, som kanske är ledset eller upprört, i en sådan situation ska kunna begrunda och lära sig något på egen hand.

I förskolan finns stor kompetens om barns lärande och utveckling, och därför behöver man inte förlita sig på metoder som skuldbelägger och kränker barnets värdighet. I det lilla ryms det stora och i förlängningen urholkar liknande åtgärder arbetet för en demokratisk förskola och därmed ett demokratiskt samhälle.

Kontexten - om att bli till i sammanhanget

Barn får olika signaler från omgivningen. Signalerna kan antingen försvåra eller underlätta hur ett barn upprättar relationer med andra barn och vuxna. Varje barn behöver vara någon, och då någon med en positiv roll. Inget barn har behov av att bli sett som den bråkiga eller den som stör. Ändå finns det barn som inte är saknade när de är hemma och sjuka för att dagen blir så mycket lugnare. Risken är att fler, både barn och personal, tänker på samma sätt och då är det lätt att hamna i en ond cirkel. Finns det sådana tankar om ett barn gäller det att se upp. Det är bara personalen som kan ge barnet en ny och positiv roll, det kan inte barnet göra själv. Visst kan svårigheterna finnas kvar, men med positiva signaler från omgivningen har man kommit en bit på väg.

"På vår avdelning arbetade vi aktivt med att ändra vår uppfattning om en pojke. Personal, föräldrar och barn hade länge sett honom som jobbig. När vi sedan bytte perspektiv och lyfte fram det positiva hos honom, förändrades hela gruppens inställning. Han gick från att bli sedd som ett bråkigt barn till att bli sedd som en bra kompis. Hur vi som pedagoger väljer att se på barnen skapar förutsättningar för hur barnen kan uppleva sig själva och varandra."

Ett sätt att se på utveckling och identitetsskapande är att människor "blir" på olika sätt i olika sammanhang, utifrån de förhållanden som finns. Om ett barn slår ett annat i ett visst läge blir barnet "en som slår", både i sina egna och i andras ögon. Om samma barn i nästa stund ger bort någonting, kan det istället bli "en som ger" i det ögonblicket. Då gäller det att lyfta blicken från barnet och titta på i vilka sammanhang och under vilka förhållanden som barnet ses med positiva kontra negativa ögon. Ett bra sätt att förebygga kränkningar är att återskapa de villkor under vilka barnet blir sett på ett positivt sätt – av sig själv och andra.

Kroppsspråk - om min stil

Små tecken kan skicka starkare budskap än vad vi är medvetna om. Ofta hör vi att kroppsspråket är en större del av vår kommunikation än det vi säger med ord. Därför är det viktigt att tänka på hur kroppsspråk, blickar och tilltal mellan vuxna och barn ser ut i förskolan. Det är skönt att vi med så enkla medel som röstläge eller ögonkontakt kan påverka vår omgivning positivt. Vi kan få en

annan människa att känna sig sedd och betydelsefull, eller värdelös och tråkig - bara genom att vrida på kroppen, förändra vårt ansiktsuttryck eller le.

Det handlar inte bara om vilken självbild vi ger barnen utan också om att vara en förebild som vuxen. Vårt beteende smittar av sig, varför även bemötandet mellan kollegor och gentemot föräldrar är viktigt att tänka på. Med goda förebilder lär sig barnen hur man pratar med, och betar sig mot varandra.

Språket - om det man säger och inte säger

Språket är också en del av bemötandet. Hur vi använder språket och sätter ord på det vi ser kan hjälpa eller stjälpa i trygghetsarbetet. Förskolepersonal har, även om intentionen är den motsatta, ofta olika förväntningar på flickor och pojkar. Istället för att motverka stereotypa könsroller i förskolan återskapas omedvetet bilden av två motsatta kön med olika egenskaper. Man kan se att könsmönstren redan hos små barn är mer påfallande vid vuxenstyrda aktiviteter än när barnen leker själva.

Språket är en betydande faktor i vuxnas bemötande utifrån barnens kön. Det vi säger, och inte säger, inverkar på hur barnen uppfattar vuxna och vuxnas syn på saker och ting. Att använda kategorierna tjej eller flicka och kille eller pojke när vi tilltalar barnen är ett tämligen vanligt sätt att prata med barn i förskolan.

"Hej tjejen, roligt att se dig idag!" Att ständigt bli benämnd som exempelvis tjej eller flicka förstärker troligen uppfattningen om sig själv som just flicka. Barnet kommer då att försöka förstå vad det innebär att vara flicka och anstränga sig för att leva upp till de förväntningar som finns på flickor. Föreställ dig själv hur det skulle vara att ständigt bli tilltalad utifrån ditt kön, både hemma och på jobbet. I vissa sammanhang känns det säkert helt okej, medan det i andra kan kännas ganska konstigt.

Behöver man gruppera barnen är det bättre att se dem som medlemmar i samma positiva gemenskap, till exempel genom att hitta på beteckningar som refererar till förskolans eller avdelningens namn: *"Kom nu, alla humlor!"* Det kan också vara givande att fundera över vilka andra ord man använder när man pratar med flickor respektive pojkar.

När det gäller språk och kön har det dessutom visat sig att pedagoger pratar mer med flickor, och använder fler ord i kommunikationen med dem. Ofta behöver pojkar inte använda sitt språk, utan vuxna gissar sig till deras behov, medan flickor måste förklara vad de vill. Kanske är det inte så konstigt att barn som får träna mer på språket får bättre resultat i skolan längre fram i livet. Att fundera över och kartlägga hur man pratar med barnen är ett bra sätt att främja allas lika värde.

"Om jag märker att ett barn gärna vill ha beröm för sina kläder försöker jag hitta andra ord att göra det med än bedömande uttryck som 'söt', 'tuff' eller 'fin'. 'Vad många prickar du har på din kjol!' eller 'Batman på din tröja ser ut att vara på bra humör!'"

Föräldrasamverkan - om att skapa dagen tillsammans

Föräldrar är en viktig del av förskolan. Det som sägs hemma vid köksbordet, hur mötet i hallen går till, hur nöjda föräldrarna känner sig med den aktuella förskolan och mycket annat spelar in för hur resten av dagen kommer att se ut. Som förälder har man ett stort ansvar för hur barnen mår på förskolan. Om man pratar positivt om pedagogerna och de andra barnen på förskolan kommer barnet bli tryggare i att vara på förskolan, vilket också är ett sätt att motverka kränkningar och skapa en god stämning.

De flesta förskolor är måna om att det ska vara smidigt att hämta och lämna barnen och att det ska kännas bra för alla inblandade. Föräldrarna måste känna sig trygga att lämna sitt barn på morgonen, och barnet måste känna sig trygg med att komma till förskolan. Föräldrar får genom den dagliga kontakten

information om hur barnet har mått under dagen och vad barnet har gjort. De ska också veta hur man som förälder går tillväga när barnet inte verkar tryggt på förskolan och kunna vara säkra på att personalen kan hantera kränkningar på ett bra sätt.

"När vi hämtar på förskolan pratar personalen bara om roliga och bra saker som hänt under dagen. Är det något annat som de tycker att vi bör få veta, har de skrivit ner det på en lapp som ligger på hyllan. På så sätt slipper vår korta kontakt fokusera på negativa saker, och det blir bättre för oss och vår son."

Dessutom är det viktigt att föräldrar vet att barnet ingår i en gemenskap och har någon att leka med. Det betyder mycket att hela det nätverk som omger barnet förenar sig och får möjlighet att bidra till en god stämning på förskolan. För förskolans del handlar det om att bjuda ner föräldrarna från läktaren till planen. Sitter man bara på läktaren och har åsikter om vad som försiggår nere på planen är det enkelt att vara kritisk. Är man däremot själv nere på planen och deltar så är det lättare att se sig själv som en del av det som sker och också vilja påverka positivt. När förskolan arbetar för ett verkligt föräldrainflytande och bemöter föräldrarna på ett respektfullt sätt får det en gynnsam verkan på barnen och deras dag tillsammans.

"På föräldrarådet kan föräldrarna diskutera saker de funderar på och då finns det möjlighet att få svar direkt från pedagoger."

I praktiken

Tips!

I arbetet för trygghet ska förskolan arbeta förebyggande, främjande och akut. Här följer några tips på hur ni i det arbetet, på olika sätt, kan tillämpa tankegångarna från det här kapitlet.

Finns det barn på förskolan som kränker?

När allvarsord och samtal inte når fram kan så kallade *seriesamtal* vara ett sätt att nå de barn som ofta kränker andra. Seriesamtal ger insikt om orsak och verkan och sätter händelser i ett sammanhang. Ni kan, tillsammans med barnet, med enkla streckgubbar rita upp en kränkningssituation, vad som hände och hur de inblandade kände. Prata om det som hände. Rita sedan upp en alternativ situation och visa hur barnet hade kunnat göra istället och hur de inblandade hade känt då. På så sätt visar ni på alternativ och gör barnet delaktigt.

Har ni ett barn i barngruppen som blir kränkt?

Hitta snabba sätt att lyfta barnet i dess egna och andras ögon. Ni kan till exempel prata mycket och ofta om barnets positiva sidor och bemöta barnet som världens viktigaste person – vilket det också är.

Har ni i personalen har en negativ bild av ett barn?

Skapa *Positiva boken*. Ta en anteckningsbok och se till att ni varje dag skriver i boken om något positivt som barnet sagt eller gjort under dagen. Läs regelbundet i boken. Boken är till för er i personalen och kommer att göra det lättare att se barnets goda egenskaper.

Finns det konflikter eller problem mellan vissa barn?

Använd föräldrarna som en resurs. När man involverar föräldrarna i det som händer kan de stötta barnen hemma. Om ett barn exempelvis blivit bitet av ett annat kan det underlätta om föräldrarna till barnet som blivit bitet pratar gott hemma om barnet som bet. Naturligtvis utan att sopa eventuell oro och rädsla under mattan. På samma sätt kan föräldrarna till det andra barnet stötta hemma. Tillsammans jobbar då alla runt barnen för att förändra situationen.

Vill ni kartlägga barnens bemötande?

Genom att filma barnen kan ni bli uppmärksamma på och analysera tilltal och kroppsspråk. Ni får grepp om hur barnen bemöter varandra och ser olika saker som de skulle kunna uppfattas som kränkande eller negativa. Ni ser också vilken form av bemötande som fungerar bra, och kan uppmuntras av det. Diskutera om ni kan se mönster som är kopplade till ert eget bemötande av barnen och varandra.

Vill ni engagera föräldrarna i att skapa en bra stämning?

På ett föräldramöte kan ni låta föräldrarna skriva ner vad de gör, och skulle kunna göra, för att förbättra barnets uppfattning om förskolan och de andra barnen. Samla till en tipslista som alla kan ta del av.

Jobba vidare - med dina kollegor

Om ni vill fördjupa er i det här kapitlets olika perspektiv kommer här ett antal uppgifter att göra antingen enskilt eller tillsammans.

Skådespelaren

Ställ dig framför en spegel. Föreställ dig att du i ditt yrke på förskolan alltid står på en scen! Tänk över vad vill du förmedla till din publik, som består av barn, föräldrar och kollegor. Dina verktyg är, precis som för en skådespelare, kroppen och rösten. Hur ska du få ditt budskap att nå fram? Vad har du för ansiktsuttryck? Vilken energi utstrålar du? Vad säger ditt tonfall? Träna framför spegeln! Utan att förlora dig själv, eller din personlighet, kan du utveckla din roll som pedagog. Genom ditt agerande kan du säga allt – eller inget.

Beskriv ett barn!

Börja med att enskilt skriva ner hur ett barn i er barngrupp är eller vad det brukar göra. Låt beskrivningen mogna några dagar. Sätt er sedan tillsammans i arbetslaget och jämför era beskrivningar av det aktuella barnet. Var det mycket som var lika, eller skiljde det sig? Skriv om samma barn igen och försök nu hitta andra beskrivningar av barnet. Kan du på det här sättet se fler sidor av barnet? Behöver ni lära känna varandra bättre?

Observera

Att bli observerad av en kollega är ett bra sätt att utvecklas. Det handlar inte om att leta fel eller att bli bedömd. Tanken att ni synliggör sådant ni kanske inte är medvetna om. Det är en möjlighet att se er själva och verksamheten med nya ögon. Bestäm vad ni ska fokusera på i observationen. Med bemötande som utgångspunkt kan ni ställa frågor som:

- Hur ser kommunikationen med barnen ut?
- Finns det några mönster som upprepar sig?
- Vilka barn får hjälp och vilka får det inte?
- Vilken barnsyn förmedlas?
- Vilka barn får höra sitt namn och vilka får det inte?
- Hur pratar vi med föräldrar?
- Hur använder vi kroppsspråk, blickar och rösten?

Gör upp hur observationerna ska gå till, vem som ska göra dem och när de ska ske. Dokumentera på valfritt sätt. Bestäm tid för analys och redovisning. Den som observerar bör tänka på att inte värdera situationen utan endast beskriva vad som sker. Att observera och att bli observerad är för de flesta en ovan situation. Ha med er att ni inte gör det här för att bedömas eller kritiseras – utan för att utveckla er själva och verksamheten.

Skriv det med känsla – barngruppslistan

Ta fram en lista på samtliga barn i barngruppen. Gå tillsammans eller enskilt igenom listan ett namn i taget och skriv ner det första som dyker upp när du läser namnet. När ni gått igenom namnlistan kan ni med hjälp av orden intill varje namn få en indikation på om ni har en positiv eller negativ inställning till barnet. Det här kan vara ett första steg mot att våga blicka in i sig själv.

Jobba vidare - med barnen

Vill ni också involvera barngruppen, testa någon av de här lekarna:

Ja- och nej-leken

I den här leken får barnen träna på att bejaka och bekräfta andra, samt på att själva få bli bejakade och bekräftade. Ni undersöker olika sätt att sprida en positiv stämning.

Berätta för barnen att de ska få pröva olika sätt att möta andra. Ni gör leken i två omgångar. Första gången reagerar alla negativt på olika förslag, andra gången positivt. Alla står fritt i rummet. Du som leder övningen ger en uppmaning, till exempel: Alla hoppar som grodor! Då svarar alla "nej!" och gör ingenting. Fortsätt med några fler uppmaningar som till exempel: Alla springer till dörren! Alla snurrar runt! Alla joddlar! Barnen ska fortsätta att svara nej.

I omgång två kommer du som ledare med nya förslag, men nu ropar alla "ja!" och utför handlingen. Gruppen ska vara odelat positiv inför handlingen och utföra den med glädje. Börja med att ge några förslag, och om barnen vill kan de fortsätta.

Prata med barnen efteråt om hur det kändes och hur man kan försöka sprida en god stämning i olika grupper.

Namnku

I den här leken får barnen samarbeta, öva på att se varandra och på att använda varandras namn.

Utse vem som ska börja jaga. När någon bli tagen fryser denna fast och kan bara bli fri genom att någon annan kommer fram, tittar den tagna i ögonen och säger personens namn. Byt jagare efter ett tag. Den här övningen gör ni bara i en grupp där alla kan varandras namn. Variera övningen genom att barnen får befria varandra genom att säga hej med ögonkontakt, skaka hand med ögonkontakt och ge en klapp på axeln med ögonkontakt.

Små steg på vägen

Det finns olika strategier som, utan att kräva förberedelse, kan göra stor skillnad. Prova att redan imorgon:

Kalla barnen vid namn!

Bestäm dig för att kalla barnen vid namn. Tänk över olika tilltal:

- Stannar du inne med småbarnen?
- I dag får alla treåringar måla!
- Du där! Nu får du lugna dig!
- Tjejer, nu är det dags att gå in!
- Ska du äta lunch med de medelålders?
- Den här veckan ska 34-åringarna ta med fika!
- Kan alla mörkhåriga hjälpa till att plocka upp?
- Sabina! Ta det lite lugnt, är du snäll.
- Peter och Muhammed, nu ska vi äta mellanmål.
- Vad tycker ni i den blåa gruppen?
- I dag kommer du, Madelene och Irma att vara inne på förmiddagen.
- Alla som har lekt med klossarna hjälps åt att städa.

Är det vissa tilltal som känns trevligare än andra? Fundera över hur du själv vill bli tilltalad, både när någon pratar om dig och med dig.

Framhäva!

Framhäv bra handlingar eller händelser. Prata ofta med barnen om när någon har varit schysst. Uppmärksamma när någon vågat något för första gången. Lyft fram när någon kommit med en lösning som andra kan lära sig av eller uppmuntra barnen att själva uttrycka vad de uppskattar hos varandra.

Säga hej!

Kan man hälsa på och se alla barn varje morgon? En start i att reflektera över sitt bemötande är att fundera på morgonrutinerna. Vilka barn hälsar du på? Hur är det med kollegor och föräldrar? Gå sedan vidare till resten av dagen. Ändrar du dina rutiner på morgonen kan det lätt sprida sig till ett allmänt förhållningssätt. Du kommer att bli mer medveten om ditt eget och andras bemötande!

Ha ögonkontakt!

När du pratar med någon, barn som vuxen, var noga med ögonkontakt. Det är en väldigt tydlig strategi för att visa någon intresse, engagemang och uppmärksamhet.

Diskutera

- Hur talar vi om och till barn? Finns det tilltalssätt som är mindre bra? Pratar vi ofta över barnens huvud?
- Finns det uttryck som vi använder ofta och behöver konkretisera? Ta till exempel ett uttryck som "Vi ser alla barn". Vad betyder det? Hur ser man alla barn? När kan man göra det?
- En vid syn på hur barn bör vara förebygger risken för kränkande behandling. Har vi föreställningar om det "normala barnet" på vår förskola? Kan vi öppna upp för att ifrågasätta de här föreställningarna?
- Vad svarar barnen på i olika moment, och under vilka omständigheter handlar de som de gör? Vad runt omkring var det som påverkade barnet att göra som han eller hon gjorde?
- Vilka i vår barngrupp får många respektive få frågor? Vilka får chans till samtal och uppmärksamhet?

Del 2

Vår karta

- det vi vill

ORGANISATION | DEMOKRATI | ANALYS
UPPDRAG | INFLYTANDE | NORMER | PLANERING

Tycka, tänka och planera - en väg mot trygghet

I förskolan känner man till sitt demokratiska uppdrag och arbetar målinriktat för att skapa de bästa förutsättningarna för barnen, det råder det ingen tvekan om. Vilket som är det bästa sättet att jobba på kan det däremot råda delade meningar om, och diskussioner om det är utvecklande både för förskolan och den enskilda pedagogen. Förskolan har en historia av tydliga pedagogiska ställningstaganden om vad barn behöver, och mycket av pedagogers praktik har byggts upp inom förskolan och dess traditioner. En del saker gör man utan att tänka så mycket på varför. Det finns många poänger med att fundera på vad man vill med förskolans verksamhet och vad som gör den trygg. Om man ser till att förskolans verklighet stämmer överens med avsikterna är det lättare att skapa en verksamhet för alla barn och ta till vara den mångfald av egenskaper och färdigheter som finns i barngruppen.

"Att få det att fungera kräver att arbetet hela tiden hålls levande och att det finns en kontinuerlig diskussion. Det behövs en organisation för att följa upp och rutiner eller verktyg för arbetet."

Vägval - om ett demokratiskt förhållningssätt

Efter andra världskriget tog demokratin en slutlig seger över andra idéer om hur samhället bör organiseras. Ett viktigt vägval gjordes och vi bestämde oss för att aldrig mer hamna i ett tillstånd där medborgarna blint lyder auktoriteter utan att ifrågasätta. Alla offentliga funktioner ska organiseras utifrån ett demokratiskt förhållningssätt just för att säkra ett demokratiskt samhälle.

"Hos oss är det tydligt att hela verksamheten genomsyras av en demokratisk anda och det uppstår sällan negativa handlingar i gruppen."

Det är en rolig och angelägen uppgift att se till att det i förskolan finns förutsättningar för ett demokratiskt tänkande hos barnen. Förskolan baseras på den idé som vårt samhälle vilar på: allas lika värde. Det säkerställer vi genom att ge barnen tillgång till ett demokratiskt förhållningssätt. Just därför är det viktigt att barnen i förskolan är kritiskt tänkande och har inflytande över sin vardag. Om man verkligen ger förskolan en chans att vila på den demokratiska idén har man också fungerande metoder mot otrygghet. Barn som blir behandlade respektfullt och tagna på allvar kommer att behandla sina kamrater på samma sätt.

"Respekten ökar mellan barnen liksom självförtroende och självkänsla när man har rätt att hävda sin åsikt!"

Inflytande - om verklig trygghet

Alla kan inte bestämma allt, men alla kan vara med och tycka. Precis som när vi vuxna röstar i ett riksdagsval får inte alla som de vill, men alla får använda sitt inflytande. På samma sätt kan man se till att barnen är delaktiga i beslut som rör dem. För att själva kunna handla demokratiskt behöver barnen delta i olika demokratiska processer. Att verkligen lyssna på barnen och låta dem vara med och utveckla de gemensamma regler som de förväntas följa är ett bra sätt att organisera inflytande i förskolan. Genom att ha samtal med barnen om deras viljor, känslor, behov och sådant de tycker är viktiga frågor stimuleras barnens uppfattning om sig själva och sina kompisar. De får chansen att se varandra som tänkande, reflekterande och unika individer.

I arbete med yngre barn ligger ett stort ansvar hos de vuxna, då det handlar om att tolka barnens viljor och vad de på olika sätt ger uttryck för. Man kan främja delaktighet i förskolan genom att så ofta det går inkludera barnen i gemensamma beslut.

"Vi lyssnar alltid på barnens berättelser och tankar och använder ofta det barnen säger och uttrycker för fortsatta aktiviteter."

Ofta har barnen bara inflytande på egna aktiviteter, som den fria leken, medan pedagogerna bestämmer vad planerade aktiviteter ska innehålla och hur de ska genomföras. Man får en mer delaktig barngrupp om alla delar av verksamheten bygger på ett gemensamt inflytande. Det är bra att visa barnen hur deras vardagsinflytande fungerar och återkoppla till dem för att synliggöra att deras åsikter har betydelse. Då ökar möjligheten att utveckla förståelse hos barnen för de demokratiska processer de deltar i.

"Barnintervjuer är en utmärkt utvärdering för oss i hur vi ska förändra och arbeta på avdelningen."

Mer inflytande gör att barnen samverkar mer och tar ansvar för varandra genom att hjälpas åt. Dessutom blir bråken färre, barnen resonerar mer med varandra och avvisar varandra mindre. Barnen blir också mer aktiva i skötseln av förskolan och i beslutsfattandet genom att själva lägga fram olika förslag. Delaktighet och inflytande sporrar känslan av gemensamt ansvar och, i och med det, även ett positivt klimat på förskolan.

Närvaro - om att finnas tillhands

Barn vittnar själva om att "dumma saker" händer då vuxna inte ser eller då de har bråttom. Ett problem är självfallet de knappa resurser som ofta kännetecknar förskolan, och visst ska vi fortsätta kämpa för mindre barngrupper och mer personal med rätt utbildning. Det hindrar däremot inte att man försöker göra det bästa med de resurser som i själva verket finns i dag.

"Vi planerar noga vem som ska göra vad. Alla vet var man ska vara på respektive arbetspass och aktivitet, det undviker oklarheter och diskussioner mellan personal och vi kan ha fokus på barnen."

”Varje dag delar vi in barnen i smågrupper för att skapa lugn och ro och goda chanser till att utvecklas.”

Genom att planera och organisera verksamheten på ett bra sätt säkras barnens trygghet. Genom att se till att planeringen sker under strukturerade former, i stället för på språng i vardagen, ökar också möjligheten att uppfylla uppdraget och förverkliga de mål man har satt upp. Att fördela tid och personal är i mångt och mycket en ledningsfråga, men det finns en del att göra även på verksamhetsnivå.

Arbetslagen kan själva fundera över rutiner och ansvar och hur man på bästa sätt kan stötta varandra. Till exempel kan man se över om vuxennärvaron kan ökas genom att täcka upp olika zoner både inomhus och utomhus. Genom att bestämma vem som gör vad och när, minskar risken för att vissa områden då och då saknar vuxna.

”Före och efter lunch finns personalen schemalagd på olika platser, till exempel i tamburen, i tvättrummet, samling, dukning och så vidare. Miljöer där det kan vara risk för kränkningar, otrygghet och kaos. Då kan vi ligga steget före och förhindra att något händer.”

Avsikter - om att ha en plan

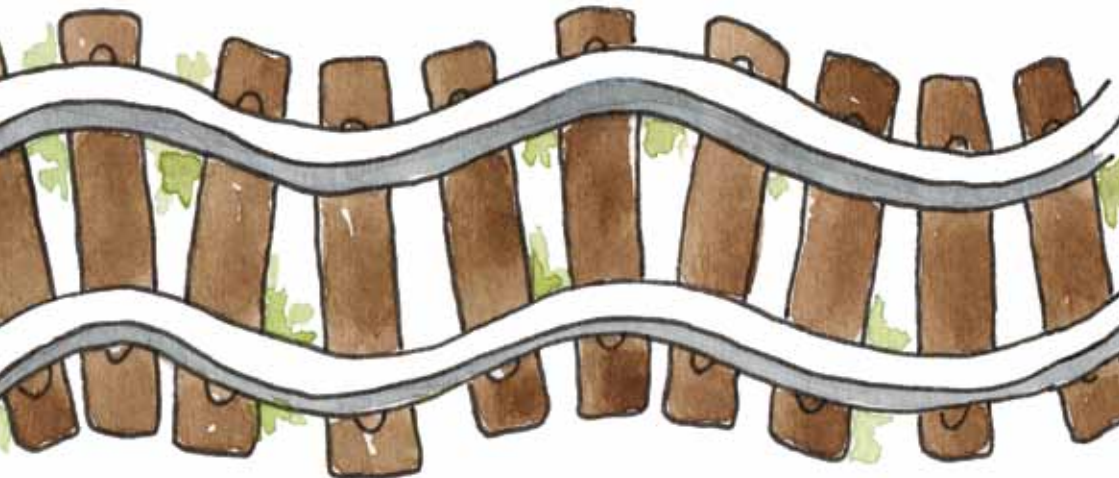
Ibland kan det kännas som att de krav som kommer uppifrån om att upprätta olika planer bara tar tid från den riktiga verksamheten. Men tanken är tvärtom att det i slutändan ska ge tid. När man tillsammans sätter sig ner och ritar en karta över hur verkligheten ser ut blir bilden klarare över hur man egentligen skulle vilja ha det. Då är det också enklare att bestämma hur man ska göra för att komma dit.

”En dag hade ett barn delat ut inbjudningar till sitt födelsedagskalas på kompisarnas hyllor. En del fick en inbjudan och vissa inte. Några blev ledsna. Den situationen hade så lätt kunnat undvikas om vi hade haft tydliga regler.”

Det behövs en plan för att skapa trygghet i förskolan. Ett planerat arbetssätt är en effektiv metod för att göra verklighet av förskolans demokratiuppdrag. Att precisera vad man faktiskt gör ger gemensamma utgångspunkter och förhållningssätt som utvecklar verksamheten i den riktning man vill. Det finns dock ingen poäng med att ta fram en plan som inte är förankrad eller som sedan inte används. Då kan man faktiskt lika gärna strunta i det. Att ha en plan som handlar om att förebygga och förhindra kränkningar och diskriminering är bra både just när man gör det – själva diskussionerna om planen är givande – och när den finns som ett verktyg att använda sig av i vardagen.

"Alla våra dokument
är väl förankrade hos alla
medarbetare."

När man tar fram en plan ska man först kartlägga vilka behov ens verksamhet har av olika åtgärder, men man ska inte glömma att ta med allt bra som redan görs. Det gäller att få syn på vad i vardagen som är effektivt. Då behöver man inte uppfinna hjulet på nytt. Har man redan ett bra system för hur alla ska få ta plats på samlingen, genom till exempel talrundor, kan det finnas med i planen som främjande likabehandlingsarbete. Samlingen är dessutom ett ypperligt tillfälle att jobba med övningar som stärker gruppen, individen och omfamnar olikheter. De här övningarna kan också finnas med som främjande åtgärder.

Osynliga regler - om en rättvis förskola

Du påverkar själv i vilken grad förskolan är trygg eller inte. Trygghetsarbete handlar i mångt och mycket om personalens granskning av sina egna attityder. Inte minst måste man fundera på vilka synliga och osynliga förväntningar man har på barnen, och ifall de går ihop med läroplanens och den egna förskolans mål och uppdrag eller inte.

"Ett barns frisyr blev ifrågasatt
av en pedagog ute på gården. Hon tyckte att
han borde klippa sig för han såg ut som en flicka.
Hon sa det i skämtsam ton och han var fullt upptagen
med sin lek så det verkade inte som han hörde,
men jag reagerade och sa ifrån."

Vi följer alla en mängd osynliga regler om hur vi förväntas vara och tänka. Eftersom det påverkar vår syn på vad som är normalt och inte, är det nödvändigt att fundera noga på hur man ska förhålla sig till de här osynliga reglerna för att få en rättvis förskola. I en rättvis förskola får alla synas. Där kränks eller diskrimineras ingen för att man anses vara mindre "normal" än någon annan. Många osynliga regler, normer, är kopplade till exempelvis kön, sexualitet, funktionsförmåga, etnicitet, religion, ekonomiska förutsättningar eller kroppsstorlek. De normerna genomsyrar hela samhället, och finns såklart också i förskolan, och normer är ofta grunden till att barn blir diskriminerade och kränkta i förskolan. Därför gäller det att granska sig själv och sin egen verksamhet för att få syn på hur det är just där.

"Vi har ett talesätt som säger 'Det kan vara olika!' på vår avdelning. Det kan gälla i stort sett vad som helst. Vår tanke är att uppmuntra barnen att se olika lösningar på saker och problem. Kanske två barn pratar om hur deras familjer ser ut eller hur man firar högtider. Många konflikter undviks när barnen inser att man får tycka olika, och att det till och med kan vara bra att se saker på olika sätt!"

"Ett sätt att motverka att heterosexuallitet görs till det självklara är att inte slentrianmässigt tala om flickor och pojkar som leker ihop som att de är "kära" i varandra."

Det finns många olika sätt att jobba för att luckra upp de begränsande normerna. Ett arbetssätt som ibland används är att sära på flickor och pojkar med tanken att låta dem träna på varandras egenskaper och på så sätt främja jämställdhet. Att slentrianmässigt dela upp barn i olika grupper utifrån deras kön kan dock vara problematiskt eftersom man då förutsätter att alla av samma biologiska kön har samma karaktärsdrag. Man riskerar på sått att ytterligare förstärka normer om kön. Då är det mer effektivt att granska sina egna föreställningar om kön genom att till exempel filma sig själv i olika arbetssituationer tillsammans med barnen och se vilken bild av flickor och pojkar man förmedlar. Generellt är det ofta givande att rikta blicken mot själva normen, för att granska och utmana den.

"Material, leksaker, kläder – vi måste granska allt för att få syn på det som är diskriminerande."

1 praktiken

Tips!

I arbetet för trygghet ska förskolan arbeta förebyggande, främjande och akut. Här följer några tips på hur ni i det arbetet, på olika sätt, kan tillämpa tankegångarna från det här kapitlet.

Vill ni ta reda på om ni riskerar att diskriminera?

Gå igenom de regler och traditioner som finns på förskolan och analysera. Till exempel är det inte så många förskolor i Sverige som skulle lägga ett föräldramöte dagen innan julafton. Då kan man tänka över om det finns andra religiösa högtider som ni inte bör rivalisera med. Eller skriver ni "mamma och pappa" i förskolans olika blanketter, trots att familjer kan se ut på många olika sätt? Fundera över vad ni tar för givet i er organisation.

Vill ni öka barnens inflytande?

Bestäm er för tre situationer som barnen ska få påverka i större utsträckning än tidigare. Till exempel läsvidan, dansgruppen och julpysslet. Hur ska ni gå till väga? Hur kan ni ta reda på vad barnen vill? Utvärdera och avgör om strategierna går att använda i fler sammanhang.

Är det oroligt i barngruppen?

Det kan hjälpa att under en period vara närmare barnen. Öka tillfälligt personaltätheten genom att till exempel ta bort planeringstid eller ställa in gruppaktiviteter. Genom att vara alla vuxna i barngruppen under några dagar kan ni ligga steget före och agera direkt när något är på väg att hända.

Blir vissa situationer alltid negativa?

Barn reagerar ofta negativt mot varandra vid stressiga och trånga utrymmen.

Försök att lösa det genom att organisera situationen på ett annat sätt. Till exempel kan påklädningen göras smidigare genom att lägga fram och förbereda barnens kläder. Dela upp gruppen och låt dem klä på sig i omgångar tillsammans med en pedagog.

Vill ni jobba främjande för en god stämning?

Låt barnen berätta, till exempel på samlingen, om något roligt som hänt på förskolan eller om något de själva gjort som de är stolta över. Då hjälper ni varandra att ha en positiv bild av förskolan och dess verksamhet.

Jobba vidare - med dina kollegor

Om ni vill fördjupa er i det här kapitlets olika perspektiv kommer här ett antal uppgifter att göra antingen enskilt eller tillsammans.

Hitta normer

Prata med varandra om vilka normer som finns på just er förskola. Tänk på olika miljöer, grupper, tidpunkter, situationer och rutiner och gör en normlista. Utgå exempelvis från diskrimineringsgrunderna: hur förväntas ens familj se ut, vilka religiösa högtider förväntas man fira, vilken psykisk och fysisk förmåga förväntas man ha, och så vidare? Tänk också på andra normer som klass, ekonomi, språk eller kropp. Vilka kläder eller leksaker förväntas man till exempel ha råd med?

Fundera gärna på både negativa normer som motverkar förskolans värdegrund, och på positiva normer som främjar densamma. Hur förväntas man vara och inte vara för att passa in bland barnen? Hur förväntas man vara och inte vara för att passa in bland personalen? Hur förväntas man vara och inte vara för att passa in bland föräldrarna?

När ni identifierat era lokala normer kan ni diskutera strategier för att luckra upp dem, och sträva efter att alla på er förskola ska kunna var mer som de vill.

Rutiner

Gå igenom vilka praktiska rutiner ni följer på er avdelning, exempelvis personalbyte under dagen, dukning, påklädning, raster, förberedelse av aktiviteter och så vidare. Motverkar eller främjar era rutiner trygghet? Gör tillsammans en lista på vilka rutiner som krävs för att kunna ha en trygg förskola.

Vad betyder det?

Ofta använder man ord och uttryck och utgår från att det finns en samsyn, men uttrycken kan betyda olika saker för alla. Genom att diskutera begreppen kan man vidga sin förståelse eller ändra sin uppfattning. Välj ut något begrepp som ni vill analysera, exempelvis *trygghet*.

Fundera sedan individuellt på några saker. Vad innebär trygghet för mig? Vad behöver jag för att få trygghet? Ta reda på fakta och undersök begreppet i olika källor. Lyft därefter frågan i mindre grupper. Vad betyder trygghet? För oss vuxna? För barnen? När behöver man trygghet? I vilka situationer känner du dig trygg eller otrugg?

Skriv ner alla funderingar och associationer ni kommer på, och gör gärna samma sak på ett föräldramöte! Prata också om begreppet med barnen och dokumentera vad de säger. Redovisa vad ni tillsammans kommit fram till. "Det här är trygghet för oss – barn, föräldrar och personal på förskolan X." Använd ordet och er definition i förskolans likabehandlingsplan, jämställdhetsplan eller värdegrundsdokument.

Nu kan ni analysera er verksamhet på en mer teoretisk nivå. Ni har en gemensam förståelse och kan använda den när ni utvärderar och utvecklar den pedagogiska verksamheten.

Världens bästa förskola!

Tänk er världens bästa förskola! Där mår alla bra, barnen är trygga, ingen kränks, alla barn är glada, personalen älskar sitt jobb och har alla möjligheter att förverkliga sina idéer. Det finns ingen stress, bara möjligheter!

Brainstorma kring hur ni tycker att världens bästa förskola ska vara. Ta med tankar om hur miljön, personalen, barnen, föräldrarna, förhållningssätt, barnsyn och organisationen skulle vara och se ut. Skriv ner!

Analysera vad ni har på er förskola och vad ni inte har. Vilka saker kan och vill ni vara med och förändra? Använd er gärna av figuren nedan för att bestämma hur gärna ni skulle vilja förändra de olika delarna och hur troligt det är att det skulle kunna genomföras.

Vill/kan inte göras

Vill/kan göras

Vilka tre av dessa punkter vill ni börja ta tag i? De kan vara era grupp mål som gäller det här läsåret, sedan kan ni sätta nya mål. Konkretisera målen så att de blir tydliga att jobba med. Diskutera arbetsgång och ansvars-fördelning. De gemensamma målen kan också inspirera till individuella mål!

Jobba vidare - med barnen

Vill ni också involvera barngruppen, testa någon av de här lekarna:

Hjältemattan

Det här är en övning där ni tillsammans med barnen upptäcker vad ni alla kan göra för att skapa en bra stämning. Ni förstärker barnens goda handlingar och låter dem öva på att prata om sig själva i positiva ordalag.

Gör i ordning en matta, antingen urklippt av ett tyg eller en riktig matta. Samla barnen i en ring på golvet. Lägg mattan på golvet och berätta att det är en "magisk hjältematta". Prata om vad en hjälte är och gör. Försök att lyfta fram saker som alla kan göra i vardagen, som att vara en bra kompis, hjälpa andra, säga förlåt, trösta någon, säga hej eller fråga om någon vill vara med. Berätta att på hjältemattan får man stå och berätta om någon gång då man varit en hjälte, det vill säga då man gjort eller sagt något positivt.

Börja gärna med att någon vuxen ställer sig på mattan och berättar. Till exempel kan den vuxna berätta om en gång när den hjälpt en kollega, bett om ursäkt för något den gjort, gett någon en komplimang eller liknande. Förklara att alla som står på mattan och berättar får en applåd av de andra.

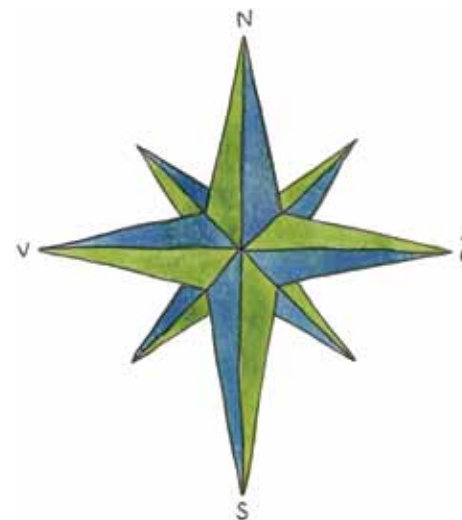
Låt sedan de barn som vill komma fram en i taget, stå på mattan och berätta om när de varit hjältar. Kom ihåg applåderna, och ge gärna positiv respons till varje barn som berättar. När alla som vill har berättat kan ni avsluta med att prata om att alla är hjältar någon gång, även om alla inte velat berätta. Poängtera att man behöver öva och träna på att vara en hjälte mot andra. En variant är att låta barnen berätta om situationer där någon annan varit hjälte.

Ha gärna kvar mattan på avdelningen och använd den då och då för att lyfta fram alla barn och deras positiva handlingar.

Knuten

I den här övningen löser ni ett problem tillsammans genom att samarbeta. Övningen visar även hur mycket bättre det blir om alla strävar mot samma mål.

Dela gärna in barnen i mindre grupper, ca fem barn per grupp. Alla står i en ring, blundar, sträcker ut sina armar och går försiktigt in mot mitten. Där ska varje barn få tag på två händer. Hjälプ dem som inte hittar någon hand. När alla hittat två händer får de titta, men absolut inte släppa taget. Det är okej att byta grepp utan att släppa taget. Nu ska barnen försöka få upp knuten genom att prata med varandra och hitta lösningar. Till slut har barnen, förhoppningsvis, krånglat sig ur knuten och bildat en ring igen. Den här övningen kan ni göra flera gånger och försöka tills ni har lyckats!

Små steg på vägen

Det finns olika strategier som, utan att kräva förberedelse, kan göra stor skillnad. Prova att redan imorgon:

Fråga!

Istället för att fatta beslut åt barnen, prova att först ta reda på deras åsikt. Ställ frågor som:

- Vad tycker du?
- Vad tror du själv?
- Hur skulle du göra om...?
- Vad vill du?

Byta kön!

Testa att byta kön på karaktärer i sånger och böcker. Till exempel "Ekorr'n satt i granen skulle skala kottar, fick hon höra barnen..." eller låt prinsessan rädda prinsens i en folksaga. Bli vissa böcker och sånger mer normbrytande än andra? Det kan vara spännande att se om barnen reagerar, och i så fall på vad.

Dela med dig!

Berätta för en kollega om *Dagens ögonblick*. Det är ett bra sätt att sätta ord på hur ni genomför ert uppdrag, bli mer medvetna om er pedagogiska praktik. Kanske är du stolt över att du var med och löste en konflikt mellan några barn, kanske fick du en kram som betydde särskilt mycket. Berätta om någon av alla de där situationerna som gör att det är roligt och viktigt att arbeta i förskolan!

Diskutera

- Utgå från målet att ni vill skapa positiva möten och god stämning i barngruppen. Brainstorma och försök komma på så många olika sätt som möjligt som ni kan använda för att nå dit. Vad har just vi för verktyg att jobba med?
- Vad är en rättvis förskola? Vilka barn gynnas eller missgynnas i olika situationer?
- Hur kan vi öka barnens inflytande? Kan de bestämma mer över sin vardag? Kan de påverka förskolans långsiktiga mål?
- Vad är ett demokratiskt förhållningssätt? Hur realiserar vi det läroplanen säger om demokrati?
- Vad vet ni om er likabehandlingsplan? Var finns den? Är den ett så kallat levande dokument? Känner föräldrarna till den? Kan ni förankra den ytterligare i er verksamhet, och i så fall hur?

Del 3

Vår utsikt

- det vi har omkring oss

MILJÖ | LEKSAKER | MATERIAL | LJUDNIVÅ
BÖCKER | DOKUMENTATION | ESTETIK

Omgivningen - en väg mot trygghet

En bra och genomtänkt pedagogisk miljö skapar trygghet. Hur kan det komma sig? Är det inte människor och deras relationer det handlar om? Visst är det så, och relationer skapas och utvecklas i en fysisk miljö som i hög grad är med och styr. Många av de svenska förskolorna har planerats och byggts för andra pedagogiska idéer än vad som karaktäriserar förskolan i dag. Miljön hänger inte alltid med i utvecklingen av vår syn på barn. Genom att tänka igenom hur förskolans miljö ser ut och vad som är tanken med hur den är utformad tar ni viktiga steg mot en trygg vardag för barnen. Kränkningar får inte spelrum i en miljö som är utformad för sitt syfte: en förskola för alla.

Miljön talar - om att bli till i rummet

När vi är hemma hos någon är det tydligt vad som förväntas hända i de olika rummen. Vi vet att rummet med säng är ett sovrum – där sover man. Rummet med spis och diskbänk är ett kök där man lagar mat och äter. Detsamma gäller i förskolan: miljön talar om vad som förväntas hända i den pedagogiska verksamheten.

Miljön i förskolan kan planeras så att det blir tydligt vad barnen kan göra där. Beroende på hur miljön är utformad kan den få barnen att känna sig antingen kompetenta eller hjälplösa samt stärka eller minska barnens förmåga och självförtroende.

Om man utgår från att barn är aktiva och kreativa så räknar man med att de i en miljö som stimulerar själva kan bestämma över sitt lärande. I en sådan miljö, där material är tillgängligt och barnen kan göra egna val, ges barnen förtroende och kommer att se sig själva, och sina kompisar, med en positiv blick. Om förskolan är en plats där samtliga barns behov bemöts med tillit blir alla barn en resurs för hela gruppen. Det ska märkas i miljön. Alla barn ska kunna vara i en miljö som gör att de känner sig värdefulla och där de kan utvecklas utifrån sina kompetenser. Barn ska lockas av hur miljön är utformad!

”Hos oss är det självklart att barnen får möblera om så att miljön anpassas till leken. De behöver inte ställa tillbaka sakerna direkt, utan den nya möbleringen får stå kvar tills de anser att leken är över. På detta sätt uppmuntras initiativ, delaktighet och inflytande.”

Det kan vara förhastat att bedöma ett barn utan att ta hänsyn till den pedagogiska miljö det befinner sig i. Ett barn kan i vissa situationer uppfattas som ett problem och i behov av särskilt stöd, medan det i en annan miljö med en annan aktivitet istället framstår som kompetent, initiativrikt och positivt. Ett särskilt barn kan få utlopp för sin fulla potential i ateljén, sandlådan och i byggrummet. På samlingen och vid pusselbordet fungerar det däremot inte lika bra. Vad är det då vi ska ändra på, barnet eller omgivningen? Att se till varje barns behov handlar bland annat om att tänka över vilka miljöer som ger varje barn möjligheter eller svårigheter. Miljön behöver tala om för barnen att ”här är du någon, någon som kan, en värdefull person, en bra kompis”. När barnen genom miljön bekräftas i sin kompetens av både andra barn och vuxna kan det ytterligare bidra till deras självkänsla och ökade kompetens.

Leksaker och material - om hur man kan leka

Det material vi fyller förskolans rum med kan också tala om för oss vad vi ska göra och hur vi ska bete oss. En del förskolor plockar bort leksaker som är alltför könskodade. Vill man inte ta bort, utan istället tillföra, kan förskolan tänka ut hur man kan ge fler möjligheter.

”Vi försöker ha gamla tidningar från olika delar av världen bland materialet i ateljén, så att barnen får en självklar ingång till att bokstäver ser ut på många olika vis, samt att de som har ett visst språk hemifrån känner igen sig.”

En metod är att blanda material och leksaker så att det inbjuder till nya sätt att leka. Kan det till exempel finnas annat än dockor och kökssaker i hemvrån? I ett hem finns ju allt från bormaskiner och hammare till tv-apparater och mysiga kuddar. Flickor och pojkar leker ofta uppdelat i olika rum. Är det på det viset kan en genomtänkt miljö hjälpa till att bryta den indelningen. Fundera över hur man kan göra det lättare att växla mellan att bygga Lego och att pyssla, mellan att klä ut sig och att läsa bok.

De flesta förskolor försöker se till att miljön på olika sätt är inbjudande. Var i rummet man placerar material och leksaker påverkar hur barnen får lära sig att lita på sin egen förmåga och utveckla sitt eget sinne. Har man höga möbler och placerar material högt uppe på till exempel hyllor får personalen hjälpa barnen i stället för att de kan klara sig själva och fatta egna beslut. Trygghet handlar mycket om självkänsla, och att låta barnen ta egna initiativ utan att ständigt vara beroende av vuxna kan vara en bra väg att gå.

”Vi tycker att det är viktigt med 'rum i rummen'. På det sättet har vi blandat upp leksakerna så att det ska vara lättillgängligt för barnen att leka med alla leksaker. Det kan också skapa andra slags lekar, och barnen leker i nya grupperingar.”

Böcker - om bilder av världen

De böcker som finns på förskolan är en betydelsefull del av miljön. Ofta läser man för barnen varje dag och genom litteraturen berättar man olika saker för barnen och målar upp en bild av verkligheten. Därför är det viktigt att se över vilka böcker förskolan erbjuder barnen. Genom böckerna kan barnen identifiera sig med olika förhållanden. Här har förskolan en fantastisk möjlighet att visa på variation och mångfald.

Bokbeståndet ska kunna säga ”så här kan det också vara!” Människor är både lika och olika, och det behöver avspeglas när man läser med barnen. Vill man visa olika förhållanden i förskolans böcker måste man lägga lite kraft på det när man lånar eller köper barnlitteratur, för de titlar som getts ut i Sverige har oftast inte någon större mångfald. Pojkar är till exempel överrepresenterade bland bilderböckernas huvudpersoner, även om det är mer jämställt i nyare barnlitteratur. Likaså finns flera förlag som ger ut böcker där man medvetet tänkt utifrån normer, mångfald, jämlikhet och demokrati.

Att tänka till när man lånar böcker är viktigt för att barnen ska bli bekräftade i nuet och ges rörelsefrihet genom att de får tillgång till mångfald i identitet och livsstilar. Det handlar om att varje barn ska kunna känna stolthet över sin egen familj eller historia, men också om att alla barn har rätt till kunskap om att det finns olika sätt att leva på. Med sådan kunskap kan barnen med värdighet och självklarhet göra sina egna val i framtiden, samt visa respekt för andras. Därför är det bra att tänka över vilken bild av samhället som förskolan förmedlar – oavsett barngrupp.

Dokumentation - om hur vi ser varandra

Ett vanligt arbetssätt i dagens förskola är dokumentation av olika slag. Text och bilder fyller väggarna, filmer visas på föräldramöten och portfolier tas fram för varje barn. Pedagogisk dokumentation har ett djupare syfte än att bara visa vad barnen gör på dagarna. Genom att reflektera över dokumentationen blir barnens läroprocesser tydliga. Pedagogisk dokumentation är ett arbetsverktyg som bygger på gemensam reflektion mellan barn, pedagoger och föräldrar.

”På varje avdelning har vi en plats ihallen som är tillägnad föräldrarna. Vi visar bildspel på vad barnen gjort i veckan.”

Man kan också använda dokumentation i trygghetsarbetet genom att visa barnen hur de inspireras av varandra, är mångsidiga, är lika eller olika, tar hand om varandra och har inflytande på verksamheten. Det kan vara en bra aspekt av det främjande arbetet. Ett sätt att skapa god stämning i en barngrupp är att se till det finns bilder uppsatta på när barn är tillsammans och gör en aktivitet ihop. Det kan vara särskilt effektivt bland barn som man vill förbättra relationen mellan.

”Det första jag möttes av när jag kom in på avdelningen var stora bilder på barnen i olika situationer och med överskriften ”Vad gör bra kompisar?”

Det är viktigt att vara medveten om hur man skildrar barnen, så att syftet inte motverkas. En del barn kanske syns oftare än andra eller blir framställda som mer självständiga och aktiva. Det kan vara betydelsefullt att se efter om det finns några mönster i hur barnen porträtteras. Finns det skillnader i dokumentationen

mellan flickor och pojkar eller mellan populära barn och de med färre kompisar? I så fall har man ett bra tillfälle att tänka annorlunda och använda dokumentation som ett sätt att visa allas lika värde och lyfta fram alla barn som aktiva.

Ljudnivån - om att kunna kommunicera

Ljudnivån är en påtaglig del av miljön, som märks väl när den inte är behaglig. Anledningar som hälsa och stress är nog så viktiga när det gäller att se över ljudnivån i förskolan, men också trygghetsarbetet påverkas. Ljudnivån som råder på förskolan hänger ihop med hur enkelt det är att kommunicera med varandra. Kan ni höra vad barnen säger, och därmed reagera vid kränkningar och stötta vid konflikter? Hör barnen vad ni vill förmedla och hör de varandra? Vilka missförstånd och konflikter hade gått att undvika med en lugnare ljudmiljö?

Ljudnivån i förskolan kan också ge konsekvenser för barn med ett annat modersmål än svenska, eftersom det blir svårare att lära sig nyanserna i språket när miljön är stimmig. Därför kan det vara viktigt att på allvar jobba med miljön ur ett bullerperspektiv.

Att minska ljudnivån i en stor barngrupp är lättare sagt än gjort, men även här är miljön ett verktyg. Förutom att jobba med det organisatoriska, som att dela upp barngruppen i olika rum, kan man skapa en inbjudande miljö där barn lockas till aktivitet och deltagande i stället för orolig rörelse.

Estetisk miljö - om trivsel

Hur man mår och trivs kan variera mellan olika miljöer. De allra flesta av oss påverkas av hur det ser ut runt omkring oss. Trots att det är individuellt hur välstädat man vill ha, eller hur inredningen ska se ut, är det ett faktum att miljöns estetiska kvaliteter påverkar både sinnelag och humör. Det är bara att gå till sig själv och fundera på hur man vill ha det omkring sig för att må bra. Proportioner, material, färg och ljussättning påverkar människors välbefinnande och det kan också förskolan ta hänsyn till. Kan vi få det trevligare i gruppen om vi har det lite trevligare omkring oss? Tillsammans med barnen kan man planera miljön så att känslan av trivsel och välbefinnande ökar.

1 praktiken

Tips!

I arbetet för trygghet ska förskolan arbeta förebyggande, främjande och akut. Här följer några tips på hur ni i det arbetet, på olika sätt, kan tillämpa tankegångarna från det här kapitlet.

Vill ni visa på mångfald i ert material?

Titta på det ni erbjuder barnen. Se exempelvis över vilken hudfärg era dockor har och vad det förmedlar. I val av bilder, tyger, utklädningskläder eller pussel kan ni också se till att ha ett brett utbud. Att bara ha en sorts leksaker och material visar inte på en sann bild av verkligheten.

Är det kaos i barngruppen?

Då kanske ni behöver göra en akut förändring i miljön. Ändra barnens matplatser för att bryta utfrysning vid lunchen eller ta bort leksaken som används som tillhygge. Det viktiga är att ni därefter analyserar, tittar runt omkring och förändrar på ett mer långsiktigt sätt.

Vill ni veta mer om er miljö?

Kartlägg och inventera eventuella riskzoner både ute och inne där det är svårt att som personal ha överblick. Involvera barnen i kartläggningen och fråga var de tycker att ni vuxna finns och inte finns närvarande. Fundera över tillgängligheten på förskolan. Går det att ta sig fram överallt, både inne och utomhus? Finns det många trappor, trånga passager eller höga trösklar?

Har ni uppmärksammet ett problem?

Om ni har identifierat en tid eller plats där det ofta förekommer bråk eller kränkningar kan ni också göra något åt det. Tänk igenom hur miljön påverkar i dagsläget och hur en förändring skulle kunna göra situationen annorlunda. Om cykelförrådet är en plats för kränkningar kan ni till exempel möblera om så att alla ryms och kan hämta sina cyklar på ett bättre sätt.

Vill ni förändra med hjälp av leksaker?

Stimulera jämställdhetsarbetet genom att utmana era egna och barnens idéer om vad man kan göra med leksakerna. När barnen leker med en bil, kan bilen då köra långsamt och hämta barn på förskolan? Kan dockan bli en hjälte som behöver en fin och glittrig slängkappa för att kunna flyga?

Behöver ni bättre barnböcker?

Gör en inspirerande boklista tillsammans med föräldrarna. På terminens första föräldramöte kan ni tillsammans göra en lista med bra och jämlika barnböcker. Den kan fungera som inspiration för både personal och föräldrar. Fråga också på biblioteket om tips på böcker som bryter normer eller visar på mångfald, och fyll på listan.

Jobba vidare - med dina kollegor

Om ni vill fördjupa er i det här kapitlets olika perspektiv kommer här ett antal uppgifter att göra antingen enskilt eller tillsammans.

Kolla boken

Inventera den litteratur som finns på förskolan och fundera över vilka föreställningar den litteratur ni har förmedlar till barnen. Inventeringen kan fokusera på olika saker, här utifrån diskrimineringsgrunderna:

KÖN: Vilken bild av kön förmedlas i förskolans böcker? Med vilka adjektiv beskrivs flickor och pojkar? Vem är aktiv eller passiv? Hur många böcker har ni med en flicka respektive en pojke i huvudrollen?

FUNKTIONSFÖRMÅGA: Räkna bilder i böckerna. Hur många bilder finns det på någon som springer? Hur många finns det på personer som kör rullstol? Finns det böcker om barn eller vuxna med nedsatt psykisk funktionsförmåga?

SEXUELL LÄGGNING: Vilken bild av familjer ges i böckerna? Finns det familjer som är icke-hetero? Visar böckerna på olika sätt att få barn? Vilken bild av kärlek förmedlar böckerna? Förekommer kärleksrelationer mellan annat än pojke och flicka?

ETNICITET: Vilken etnicitet verkar huvudpersonerna i böckerna ha? Personerna på bilderna? Finns det skildringar från andra miljöer än västerländska? Vilken bild av Sverige respektive andra kulturer ger böckerna? Kan det finnas spår av exotism i hur de beskriver andra kulturer?

RELIGION ELLER ANNAN TROSUPPFATTNING: Vilka religiösa högtider får utrymme i litteraturen? Får barnen möjlighet att höra om olika religioner genom den litteratur som finns på förskolan?

KÖNSÖVERSKRIDANDE IDENTITET ELLER UTTRYCK: Hur gestaltas och beskrivs flickor och kvinnor samt pojkar och män i böckerna? Förutsätter böckerna att det finns en likhet mellan alla med biologisk likhet eller visar böckerna på alternativ och variation?

Husmodellen

Husmodellen handlar om att gå igenom de olika rum som finns i förskolan. Ställ fördjupande frågor om de olika diskrimineringsgrunderna för att upptäcka risker för diskriminering och trakasserier i de olika rummen. Diskrimineringsombudsmannen har ett material som går att beställa om ni vill jobba med husmodellen.

Byt perspektiv

Är du den som ofta är i ateljén medan din kollega hamnar i lekhallen? Eller är det ingen som brukar vara bakom den stora björken vid staketet? Diskutera med varandra och kartlägg var i miljön ni brukar befinna er. Utifrån det kan ni försöka vara på nya platser och därmed se miljön och verksamheten på ett nytt sätt.

Jobba vidare - med barnen

Vill ni också involvera barngruppen, testa någon av de här lekarna:

Härliga havet!

Förbered papperslappar i form av fiskar. Ge varje barn en fisk och stötta dem i att komma på en bra egenskap hos dem själva, som till exempel nyfiken, snäll, påhittig eller rolig. Därefter skriver ni egenskapen på barnets fisk. Skapa sedan tillsammans ett hav genom att alla barn får måla med blåa och gröna färger på ett stort papper. Låt dem sedan dekorera och färglägga sina fiskar och sätt fast dem i havet. Även om barnen inte kan läsa kan ni tillsammans prata om barngruppen och alla positiva egenskaper.

Befria min kompis

Det här är en lek där barnen övar på att hjälpa sina kompisar, samarbeta, koncentration och uppmärksamhet.

Varje barn har en ärtpåse, eller ett annat föremål som till exempel en vante, på huvudet. Ledaren bestämmer vad barnen ska göra, så som gå, hoppa, springa, krypa eller gå baklänges omkring i rummet. Den som tappar sin ärtpåse blir förstenad och en kompis som fortfarande har sin ärtpåse på huvudet kan befria den förstenade genom att plocka upp ärtpåsen från golvet och lägga tillbaka den på kompisens huvud som då är med i leken igen. Alla får hjälpa alla. Målet är att så många som möjligt ska vara i rörelse, kunna leka och ha kul. Vill man variera leken kan man låta barnen använda andra kroppsdelar som till exempel axeln, foten, magen eller handen.

Prata efteråt om:

- Vad gjorde ni när ni såg någon som behövde hjälp och stod ensam?
- Vilka sätt finns det att hjälpa sina kompisar i verkligheten?
- Hur kan vi se till att alla barn kan leka och ha kul?

Små steg på vägen

Det finns olika strategier som, utan att kräva förberedelse, kan göra stor skillnad. Prova att redan imorgon:

Bejaka!

Prova att bara säga "ja" till barnens olika initiativ runt miljö, material och leksaker! Kanske går det jättebra att ta pusslet med sig in i lekhallen, att tejpa ihop stolarna eller att börja måla trots att tiden är knapp? Kanske kommer ni att upptäcka nya sidor hos barnen och de hos varandra.

Fråga!

Ställ en fråga till något barn om att förändra miljön. Vad skulle barnet helst vilja ändra på? Kan ni tillsammans genomföra förändringen?

Erbjuda!

Även om barnen inte själva väljer ett material, testa att ställa fram och erbjuda sådant som de vanligtvis inte leker med.

Byta!

Prova att byta avdelning med en annan barngrupp för en dag. Förbered barnen noga innan. Vad händer om ni får vara i en annan miljö? Får ni vuxna och barnen inspiration för hur ni vill ha det?

Diskutera

- Erbjuder vi en trygg miljö? Varför, varför inte? Vad kan vi göra annorlunda? Hur kan vi jobba med förändring av miljön om vi har begränsade resurser?
- Får barnen chans att ta eget ansvar i vår miljö?
- Finns det rum där många barn kan vistas efter olika behov?
- Kan vi skapa miljöer som främjar barns känsla av inkludering, samhörighet och solidaritet? Hur kan miljön sända signaler som tar tillvara på samtliga barns individuella förmågor och kunskaper? Hur kan miljön synliggöra alla barn som kompetenta?
- Hur kan vi se till att böckerna på vår förskola visar en mängd olika egenskaper, uttryck, åldrar, familjeformer, utseenden, etniciteter och funktionsförutsättningar som barnen kan identifiera sig med?

Del 4

Vår vardag *- det vi gör*

VERKSAMHETEN | LEK | VÄNSKAP
KONFLIKTER | EMPATI | AKTIVITETER

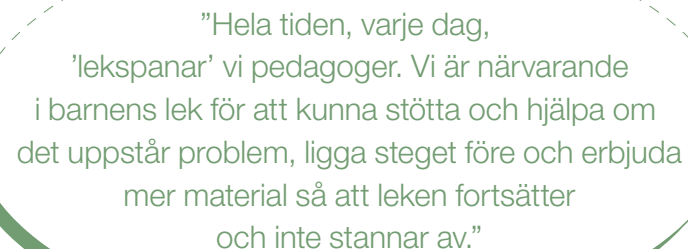
Verksamheten - en väg mot trygghet

Vad gör barnen i förskolan på dagarna? Svaret på den frågan kan till exempel vara att de utvecklas, experimenterar, bygger relationer och tränas socialt. Eller studerar matematik, språk, estetiskt skapande och naturvetenskap. Eller målar, läser, myser, äter, byter blöja, leker och sjunger. Inget svar är mer rätt än något annat; de olika svaren är bara skilda sätt att beskriva samma verksamhet. Tiden fylls av olika planerade och fria aktiviteter, uppblandade med vardagliga rutiner. På resan mot en trygg förskola är de här delarna av verksamheten självklara hållpunkter.

Lek och relationer - om vänner

Barns lek är allvarliga saker. Leken handlar om barnets liv, och därför är det viktigt att inte tappa bort leken, varken när det gäller lärande och utveckling eller arbete för trygghet. Ibland känns det bra så länge barnen leker utan att bråka alltför mycket, men det är inte alltid tillräckligt. Genom att granska och analysera den fria leken på nära håll tryggar man att leken blir något positivt för alla barn, även i längden. På nära håll kan man också se nya sidor av barnen och deras relationer.

Majoriteten av barn i förskolan ingår i en social gemenskap, men på en del avdelningar finns barn som står utanför. Att det blir så kan bero på flera saker: förskolans klimat och atmosfär, personalens förhållningssätt till barnen, arbetsformer eller avdelningarnas olika regler. Det är faktiskt väldigt positivt, eftersom alla de här förhållandena går att förändra och påverka. Det går inte att tvinga fram vänskap, men det går att skapa goda förutsättningar för det. Ofrivillig ensamhet är inte bara svårt i stunden, utan kan även få konsekvenser i framtiden som till exempel sämre studieresultat och dålig fysisk och psykisk hälsa.

”Hela tiden, varje dag, 'lekspanar' vi pedagoger. Vi är närvarande i barnens lek för att kunna stötta och hjälpa om det uppstår problem, ligga steget före och erbjuda mer material så att leken fortsätter och inte stannar av.”

En del barn har svårt att förstå lekkoden och vet inte när det är på låtsas eller på riktigt. Till exempel kan det vara svårt att förstå att mattan först är en båt och sedan helt plötsligt en säng. Det är dock aldrig barnens ansvar att själva lära sig leka och hantera sociala koder, där måste pedagogerna finnas till hands för att vägleda och se till att inget barn behöver vara ensamt. Även om vissa barn väljer att vara ensamma en stund behöver alla barn leka tillsammans med andra. En förskola där leken fungerar är närmare målet att ha ett gott klimat där alla barn känner trygghet.

En del barn väljs bort i gemenskapen på grund av otillräcklig social kompetens. Att veta hur man är tillsammans med andra är inte en kunskap som nödvändigtvis finns automatiskt, det måste barnet få träna på och utveckla bland annat genom lek. Ett barn med bristande social kompetens får också brist på vänner, och utan vänner kan barnet inte träna den sociala kompetensen och utvecklas. Det är väldigt svårt för barnet att själv bryta den onda cirkeln. Att barnet hamnar i den situationen kan bero på många olika saker, till exempel att barnet från början har svaga sociala färdigheter.

Ett bra sätt att utveckla barnens lek är att delta själv. En vuxen kan vara med och göra leken tydlig och på så sätt underlätta för de barn som på olika sätt har svårt att leka. Genom att en vuxen är med i leken får barnen en förebild för hur de kan agera i samspel med andra. Pedagogens deltagande blir en trygghet. När man som deltagare i leken uppmuntrar omsorg och omtanke mellan barnen, bidrar man till en tryggare lek och därigenom ökad gemenskap.

Förutom att stötta barn som inte har en självklar roll i leken kan pedagoger finnas till hands även för de dominerande barnen, de så kallade lekexperterna. Ett barn som "alltid bestämmer" i leken har en mängd kompetenser. Ett sådant barn kan leda, är bra på att utveckla sin fantasi och kreativitet, har en bra överblick och organisationsförmåga samt många andra positiva egenskaper. Det är viktigt att inte skuldbelägga dessa barn för att de tar för mycket plats eller bestämmer för mycket. Just därför är personalens uppdrag att analysera och så smått dirigera även den fria leken så att alla får utvecklas, delta på ett rättvist sätt och ha roligt.

"Vi hade ett barn i gruppen som ibland hade svårt att vara med i leken, de andra barnen tyckte att hon förstörde. En dag började hon rasa snökojan de lekte i, och de andra barnen ville inte att hon skulle vara kvar. Jag frågade henne om hon inte kunde gå in i kojan och se efter om det behövde städas där. Hon såg gladare ut och gick in i kojan och började städa ut snöklumpar ur hörnen, och några fler hängde på. Barnen fortsatte sin lek tillsammans."

I leken kan pedagoger även vara ett stöd för barn som stör eller bryter mot lekens regler och därför riskerar att bli utsatta. En vuxen kan lyfta barnet i en aktivitet, och på så sätt låta det utsatta barnet få synas i ett positivt ljus.

Ett tryggt sätt att organisera barns lek på är att jobba mer med styrda grupper. På så sätt behöver ingen söka lek eller fråga om de får vara med. Exempelvis kan man använda sig av lekkort – alla barn får dra ett kort som visar var eller med vad de ska leka. Slumpvis hamnar då en grupp till exempel vid tågbanan, där nya relationer har chans att utvecklas och barnen kanske ser sina kompisar med nya ögon.

"Barnen får på samlingen välja vilken station de vill vara på. Ibland går vi dock in och väljer åt vissa, för att skapa variation i leken och gruppsammansättningen"

Konflikter - om att mötas och utvecklas

På en plats där människor möts, som i förskolan, uppstår ibland konflikter. Det sker i vardagen och kan vara vanligare i vissa aktiviteter än i andra. Det i sig kan analyseras: var och när sker det konflikter, och var och när sker de inte? Vilka mönster kan vi se, och kan vi ändra något så att vi kan minska konflikterna i barnens vardag?

Men en sak är viktigt att ha i åtanke: att alla ska vara sams är inget självändamål. Konflikter är också utvecklande och ett sätt att hantera ytterst mänskliga känslor som ilska, avundsjuka eller frustration. Konflikter är dessutom ett sätt att lära sig att visa hänsyn och att lösa olika dispyter på bästa möjliga sätt. Om harmoni och glada, snälla barn är det enda som eftersträvas i barngruppen, får barnen inte lära sig hantera de mörkare sidorna av sin personlighet utan snarare trycka undan sådana känslor. Därför är det viktigt att hantera konflikter på ett sätt som leder till något positivt i förlängningen.

"I stället för att säga 'gör inte så' diskuterar vi tillsammans fram med barnen vad som är rätt, hur man ska göra. Det ger oss möjlighet att synliggöra regler och förhållningssätt i en positiv anda."

Konflikter handlar om känslor. Hur vi väljer att handskas med osämja mellan barn kan ge helt olika konsekvenser för framtida konflikter och för barnens självkänsla. Att som vuxen säga till kan stoppa konflikten för tillfället, men att enbart markera att man inte får göra som barnet gjorde leder sällan till någon verklig förändring. För att barnen ska få en chans att reflektera måste man ta reda på hur barnens egen upplevelse av situationen är. När man gör barnen aktiva och tar alla inblandade på allvar visar man förtroende för barnens kompetens.

"Vi arbetar mycket med barns trygghet och lika värde utan att vi tänker på det, exempelvis vid samtal när vi löser konflikter."

I konflikter finns det mycket att vinna på att inte slentrianmässigt skälla på de inblandade barnen. Självklart kan och bör man markera om någon exempelvis gjort någon annan illa, men nästa steg är givetvis att lyssna och samtala. Det går fint att som vuxen prata med vanlig röst och bara med de inblandade. Att som barn få en utskällning inför andra gör bara att skuld- och skamkänslor blir tongivande, utan att barnet lär sig hur hon eller han ska bete sig om en liknande situation uppstår. Med yngre barn handlar det mycket om att sätta ord på känslor, och uppmuntra till empati. Tillsammans med äldre barn kan man dock analysera handlandet på ett djupare plan.

Konflikter är en möjlighet för barnen att dela erfarenheter och upplevelser med jämnåriga och vuxna. Genom att göra barnen delaktiga i konfliktlösningen stärks deras ansvarskänsla. På så sätt växer barnens gemensamma ansvar för varandra och gruppen. Känslan av samhörighet och en positiv atmosfär – där konflikter får ta naturlig plats och blir lösta på ett respektfullt sätt – förebygger kränkningar. I en konflikt kan man visa att barnen har ett ansvar, resonera och ställa öppna frågor. Försök ta reda på: Vad berodde konflikten på? Hur kände de som var med? Vad kommer konflikten att leda till?

"Vår enda regel är att man inte får kränka någon och att man ska ta hänsyn till varandra. På det sättet finns det inte lika många 'inte' och barnen får lära sig att förstå på djupet vad det betyder att ta hänsyn till varandra, istället för att hela tiden hänvisas till regler."

Konflikter kan så klart också vara en grund för kränkningar. Därför är det viktigt att i konflikthanteringen analysera och se mönster som kan avslöja kränkningar. Man behöver också fundera på hur och när man ingriper i barnens konflikter, så att man av olika anledningar inte har överseende med vissa beteenden. Om det anses vara normalt att pojkar använder knytnävarna eller att flickor fryser ut varandra, så tillåts destruktiva mönster att få fotfäste som slår fast att det är så flickor och pojkar är. Även i konflikthantering är det viktigt att som pedagog vända blicken mot sig själv.

Aktiviteter - om att tänka efter före

Det är en bra strategi att ta på sig trygghetsglasögonen när olika aktiviteter planeras och utförs. Ett sätt att göra det är att inför varje aktivitet ställa frågor till sig själv. Det gör man för att försäkra sig om att aktiviteten har goda förutsättningar att bli trygg. Tänk förslagsvis igenom:

- Har vi planerat aktiviteten så att alla barn kan vara delaktiga på ett bra sätt?
- Vet alla barn vad som ska hända och vad som förväntas av dem?
- Har barnen möjlighet att uttrycka sin mening om aktiviteten och sitt deltagande?

”Genom att ha ett schema över dagen med bilder kan alla barn förstå vad dagen kommer att innehålla för olika moment. Detta gör dagen mer greppbar för alla barn oavsett språkutveckling eller funktionsförutsättningar.”

I praktiken kan det exempelvis handla om att se till att samlingsgruppen har många rörelsemoment, så att barn med koncentrationssvårigheter kan vara med utan att få ständiga tillsägelser om att sitta stilla.

Eller om att vid en utflykt förbereda för den aktivitet som inte följer vardagliga mönster genom att berätta om den. Det kan låta såhär:

”I dag ska vi åka buss till en stor lekpark. På väg till bussen går vi två och två, med vår vanliga gå-kompis. På bussen sitter vi stilla på sätena till dess att någon av oss vuxna berättar att vi ska gå av. I lekparken ska vi leka och äta frukt, och där lyssnar vi på varandra och de andra som leker där.”

Att förbereda en aktivitet på det sättet är bra för alla barn, men särskilt för dem som har svårt för förändringar och att anpassa sig till nya situationer. Efter en aktivitet kan man planera in en stund då man pratar om hur barnen upplevde händelsen.

”När vi gjort en aktivitet får barnen alltid göra en utvärdering och sedan planera för nästa utflykt utifrån det som kommit fram i utvärderingen.”

Med tydliga riktlinjer ökar tryggheten, eftersom alla vet vad som ska hända. På så sätt kan man minska barnens oro för vem de ska leka med, var de ska ta vägen eller andra osäkra element, och därmed också minska antalet situationer där kränkningar lätt uppstår.

”Jag minns en pojke som började slåss och bråka okontrollerat ibland. Det tog ett tag innan vi insåg att det skedde vid situationer då hans rutiner rubbades: när vi oförberett möblerade om i ett rum, när vi skulle på utflykt eller när vi bestämde oss för att ta mellanmålet utomhus när det var fint väder. När vi förstod det, blev vi bättre på att förbereda honom och vredesutbrotten kom alltmer sällan.”

”Egentligen går nästan alla sagor att använda om man har fokus på att få barnen att fundera kring kamratskap eller utanförskap.”

Det finns flera metoder och program för social och emotionell träning riktade till barn. De syftar till att barn ska lära sig hur de kan vara bra kompisar. Här är det viktigt att som pedagog vara kritisk och själv avgöra vilka metoder, eller delar av metoder, som passar den aktuella barngruppen. Förskolan kan plocka med sig ”godbitarna”, de delar som överensstämmer med läroplanen och barnkonventionen.

”Vi använder mycket bilder när vi pratar om känslor.”

Empati - om att arbeta med barnen

Det finns många bra anledningar till att jobba med barnen kring olika specifika teman som vänskap, tolerans, utanförskap, olika kulturer, genus eller liknande. Pedagoger och barn kan genom sådana projekt skapa en gemensam referensram som man tillsammans kan prata utifrån. Läsning eller drama utifrån olika böcker kan användas för att prata om ensamhet och sedan hänvisa till om liknande situationer uppstår. Det är ett sätt att träna barnens förmåga att sätta sig in i andras upplevelser. Många av nycklarna till att förebygga kränkningar finns just i att träna barnens förmåga att sätta sig in i en annan persons situation, förmågan till empati.

Att enbart arbeta med sådana metoder är förstås inte tillräckligt för att skapa en trygg förskola. När det handlar om människor finns inga manualer. Likafullt kan olika metoder vara ett komplement och, med styrdokumentet som utgångspunkt, ett bra stöd i verksamheten. I arbetet för ökad empati mellan barnen är det viktigaste att vuxna fungerar som förebilder och förmedlar värden som senare hjälper barnen att respektera andra människor och leva enligt de traditioner som är viktiga för att hela samhället ska må bra.

1 praktiken

Tips!

I arbetet för trygghet ska förskolan arbeta förebyggande, främjande och akut. Här följer några tips på hur ni i det arbetet, på olika sätt, kan tillämpa tankegångarna från det här kapitlet.

Blir något barn kränkt?

Jobba bara med styrda aktiviteter under en tid. Var den som delar in i lekgrupper, bestäm vem som ska få vilken roll, ta fram material att skapa och leka med.

Leker barnen väldigt uppdelat?

Prova att ge gemensamma uppdrag och uppgifter till barn som inte leker med varandra. Då får de möjlighet att samarbeta och lära känna nya sidor hos varandra.

Vill ni träna barnen i att hantera konflikter?

Berätta hur de ska agera vid en konflikt när en vuxen inte finns i den omedelbara närheten. Det är tryggt för barnen att veta hur de ska göra när de ställs inför en mängd alternativ och olika impulser. De behöver veta att det bästa är att berätta för en vuxen och att det sämsta är att slå tillbaka eller ge igen.

Är det oroligt när barnen är utomhus?

Då kan ni jobba med lek i olika zoner. Förbered barnen innan de går ut på vad man kan leka med i de olika zonerna och vem som ska vara i vilken zon.

Vill ni veta mer om barnens lek och vänskap?

Gör en kartläggning med fokus på barnens lekmönster eller vänskapsrelationer. Utifrån det kan ni ta fram åtgärder för de barn som eventuellt inte ingår eller inte uppfattas ingå i en social gemenskap.

Vill ni minska risken för att barn blir bortvalda?

Utse fasta "gå-kompisar". Då vet barnen vem de ska hålla i handen när ni ska på promenad eller utflykt. Det minskar risken för kränkningar eller konflikter om vem som ska gå med vem. På samma sätt är det bra med fasta placeringar vid mat, samling och vila.

Fungerar vissa aktiviteter bättre än andra?

Fråga barnen vilka aktiviteter de gillar och varför. Försök föra över de förutsättningar som råder under de uppskattade aktiviteterna till aktiviteter som funkar mindre bra.

Jobba vidare - med dina kollegor

Om ni vill fördjupa er i det här kapitlets olika perspektiv kommer här ett antal uppgifter att göra antingen enskilt eller tillsammans.

Planera

Ett bra sätt att bli medveten om hur olika aktiviteter påverkar på olika plan är att verkligen fundera på varje enskild aktivitet. Skriv en pedagogisk planering för till exempel lunchen, vilan eller blöjbytet. Fundera på vad ni vill med aktiviteten, vad som är syfte och mål, vad barnen lär sig och hur ni ska göra för att nå dit. På så sätt skapar man möjligheter för att aktiviteten genomförs på ett bra sätt, och att inget görs av slentrian.

Spela

Dela in er tre och tre, och gör ett rollspel utifrån en konflikt. Två av er kan ha ett meningsutbyte, exempelvis om barnen behöver galonbyxor idag eller inte. Ni ska ha varsin åsikt, försök att så smått bråka om frågan. Den tredje personen får gå in och bryta konflikten och försöka hantera situationen på bästa sätt. Diskutera efteråt hur det kändes, hur ni själva skulle vilja bli bemötta i en konflikt och om detta resonemang går att överföra till konfliktlösning med barnen.

Analysera

Titta på några barns lek under en period, granska deras samspel och gör en analys på olika nivåer:

- **Organisation** - Hur påverkar förskolans struktur och förhållningssätt? Får barnen i leken visa vad de kan och har för resurser?
- **Grupp** - Hur påverkar relationerna i barngruppen? Finns det utslutna barn, är gruppen svår att närma sig, vad ger status, vad kan man bidra med i gruppen?
- **Individ** - Vad påverkar på personlig nivå? Kan man utveckla individernas kompetens kring samspelsregler och relationer?

Jobba vidare - med barnen

Vill ni också involvera barngruppen, testa någon av de här lekarna:

Kom så leker vi!

Med den här leken kan ni stärka gruppkänslan och genom rollspel träna barnen på att bjuda in varandra i sina lekar.

Dela in barnen i två grupper. Grupp 1 får gå avsides och bestämma en lek eller aktivitet av något slag, eventuellt tillsammans med en vuxen. Sedan går de fram till grupp 2. Grupp 1 säger i kör: "Kom så leker vi!" Grupp 2 svarar: "Vadå?" Grupp 1 visar med sina kroppar vilken lek de kommit överens om. De kan prata men får inte säga själva namnet på leken. Grupp 2 gissar vilken lek det gäller och när de gissat rätt får de delta så att alla leker tillsammans. Sedan är det grupp 2 som bestämmer lek och grupp 1 som gissar. Förslag på lekar:

- **Hoppa hopprep**
- **Spela fotboll/hockey/innebandy/brännboll**
- **Leka familj**

- **Klättra i träd**
- **Leka kull**
- **Leka med bilar**
- **Bygga snökoja**
- **Gunga**
- **Kurragömma**

Prata efteråt om hur det känns att bjuda in till lek. Hur känns det att sällan eller aldrig bli inbjuden i lekar? Kan vi bli bättre på att bjuda in varandra i lekar? Vilka lekar kan man leka tillsammans allihop i gruppen?

Trollspöet

Med den här leken kan ni prata om bemötande och känslor samt öva på att gestalta.

Sätt er i två halvcirklar mitt emot varandra. Svinga ett trollspö mot den ena halvcirkeln och säg "simsalabim, nu trollar jag er till arga barn!". Barnen i den halvcirkeln får nu spela arga och visa känslan med röster, mimik och kroppsspråk. Byt sedan känsla till förslagsvis glad, blyg, sur, överraskad, kär eller rädd. Växla mellan de två halvcirkeln. Diskutera efteråt:

- **Hur kändes det att vara ...?**
- **Hur kändes det att se/möta någon som var ...?**
- **När brukar ni känna den här känslan?**
- **Finns den här känslan ofta i hos oss på förskolan?**

Känslokameran

Använd en kamera för att dokumentera olika känslor. Ta porträttbilder där barn eller vuxna får gestalta varierande känslouttryck. Diskutera sedan tillsammans med barnen. Vad betyder känslan? Har du känt såhär någon gång? Hur kändes det i magen? Med yngre barn kan man sätta upp bilderna och använda dem för att hänvisa till olika känslor. "Är du glad nu? Barnet på den här bilden ser också glad ut!"

Små steg på vägen

Det finns olika strategier som, utan att kräva förberedelse, kan göra stor skillnad. Prova att redan imorgon:

Låta barnen styra!

Tycker man att det är svårt att leka med barn, kanske för att man inte gjort det så mycket tidigare, kan det vara bra att fråga barnen hur man kan delta i leken: "Hej, jag tänkte vara med er och leka en stund. Vad kan jag göra?"

Prata känslor!

Genom att sätta känslor högt på agendan tränar man empati. Börja att så ofta du kan prata om och bekräfta känslor, till exempel med fraser som:

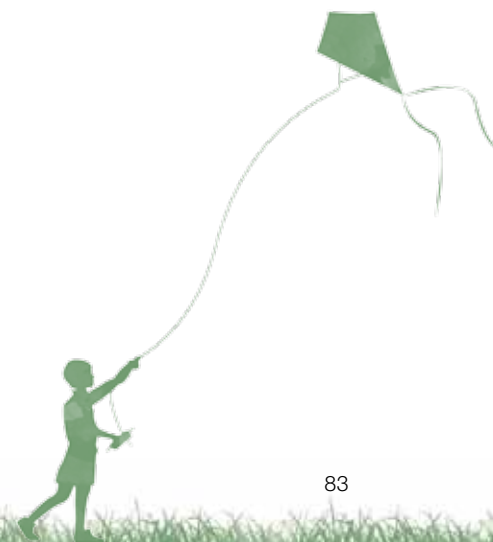
- "Du verkar vara arg nu."
- "Jag känner mig nöjd i dag."
- "Jag ser att du känner dig obekvämt."
- "Titta, vad de ser glada ut."
- "Jag blir ledsen när du säger sådär."

Förbereda!

Pröva att under en dag vara övertydlig i att förbereda barnen inför olika moment i vardagen. Beskriv i förväg vad som ska hända under lunchen, påklädning, fri lek eller toalettbesök. Hur känns det? Hur uppfattar barnen det? Blir det någon skillnad under aktiviteten? När du testat att överdriva kan det vara lättare att hitta balansen i hur man på bästa sätt förbereder barnen.

Diskutera

- Hur kan vi se till att alla barn får tillgång till alla aktiviteter och lekar? Finns det något vi gör som bara passar vissa barn?
- Var riktar vi blicken vid en konfliktsituation? Fokuserar vi på de aktuella barnen, på det som hänt, på framtiden eller på kontexten? Kanske en kombination av olika saker?
- Hur mycket kunskap har vi om barngruppens lek? Vet vi *om* barnen leker, *vad* de leker och *hur* de leker? Hur kan vi ta reda på mer om barnens lek?
- Finns det hierarkiska strukturer i vår barngrupp? Vad lär sig barnen vid hierarki? Vilken uppfattning får de av sig själva och andra? Är det något vi behöver jobba för att förändra?
- Hur stimulerar vi empati mellan barnen? Kan vi ge alla barn möjlighet att känna att de tycker om andra och själva är omtyckta?

Bilagor

Om lagstiftning

Genom den så kallade barn- och elevskyddslagen som trädde i kraft den 1 april 2006 fick barn och elever ett stärkt skydd av sina mänskliga rättigheter. Diskriminering och annan kränkande behandling förbjöds och kraven på ett aktivt förebyggande arbete blev starkare.

Den 1 januari 2009 upphörde den lagen att gälla. Den del av lagen som handlade om diskriminering skrevs då in i den nya diskrimineringslagen medan bestämmelserna kring "annan kränkande behandling" skrevs in i ett nytt kapitel i skollagen (kapitel 14 a).

Den 1 juli 2011 trädde en ny skollag i kraft, där åtgärder mot kränkande behandling tas upp i kapitel 6.

Diskrimineringslagen

Lagen förbjuder diskriminering på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnicitet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Lagen innebär också att förskolor och skolor måste arbeta aktivt förebyggande mot diskriminering. Brott mot lagen kan anmälas till Diskrimineringsombudsmannen (DO) som kan kräva ersättning av den som är huvudman för förskolan eller skolan.

Skollagen 6 kap.

Även kränkande behandling, som inte är kopplad till någon av diskrimineringsgrunderna, är förbjuden. Precis som i diskrimineringslagen måste förskolor och skolor arbeta aktivt förebyggande mot kränkande behandling. Ett barn eller en elev som blivit utsatt kan anmäla händelsen till Barn- och elevombudet (BEO) på Skolinspektionen, som utövar tillsyn över lagen och kan kräva skadestånd.

Utdrag ur lagtexterna

Här hittar du korta utdrag ur skollagen och diskrimineringslagen. Utdragen kan fungera som inspiration eller underlag för diskussion. Fullständiga lagtexter hittar du på respektive myndighets webbplats.

Kränkande behandling: ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen kränker ett barns eller en elevs värdighet.

Huvudmannen ska se till att det inom ramen för varje särskild verksamhet bedrivs ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling av barn och elever.

Huvudmannen ska se till att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever.

Huvudmannen eller personalen får inte utsätta ett barn eller en elev för kränkande behandling.

En lärare, förskollärare eller annan personal som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten är skyldig att anmäla detta till förskolechefen eller rektorn.

En utbildningsanordnare som bedriver utbildning eller annan verksamhet enligt skollagen ska inom ramen för denna verksamhet bedriva ett målinriktat arbete för att aktivt främja lika rättigheter och möjligheter för de barn, elever eller studenter som deltar i eller söker till verksamheten, oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning.

En utbildningsanordnare ska varje år upprätta en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att dels främja lika rättigheter och möjligheter för de barn, elever eller studenter som deltar i eller söker till verksamheten, oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning, dels förebygga och förhindra trakasserier.

FN:s barnkonvention

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) består av 54 artiklar. Nedan finner du några av artiklarna i förkortad version. Du hittar hela barnkonventionen till exempel på Barnombudsmannens webbplats.

Artikel 2

Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.

Artikel 3

Barnets bästa ska alltid komma i främsta rummet.

Artikel 6

Varje barn har rätt att överleva och att utvecklas.

Artikel 12-15

Barnet har rätt att uttrycka sin mening i alla frågor som berör det.

Artikel 19

Barnet har rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld och mot vanvård eller utnyttjande av föräldrar eller andra vårdnadshavare.

Artikel 22

Flyktingbarnet har rätt till skydd och hjälp om det kommer ensamt eller tillsammans med föräldrar eller annan person.

Artikel 23

Varje barn med fysiskt eller psykiskt handikapp har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv som möjliggör dess aktiva deltagande i samhället.

Artikel 28-29

Barnet har rätt till gratis grundskoleutbildning. Undervisningen bör förbereda barnet för livet, utveckla respekt för mänskliga rättigheter och fostra i en anda av förståelse, fred, tolerans och vänskap mellan folken.

Artikel 30

Barnet, som tillhör minoritetsgrupper eller ursprungsbefolkningar, har rätt till sitt språk, sin kultur och religion.

Artikel 31

Barnet har rätt till lek, vila och fritid.

Artikel 41

Rättigheterna i konventionen gäller inte om andra nationella lagar ger barnet större möjligheter att förverkliga rättigheterna.

Artikel 42

De stater som anslutit sig till konventionen åtar sig att göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända bland vuxna och barn.

Förskolans läroplan, Lpfö 98 (reviderad 2010)

Här hittar du utdrag ur läroplanen som behandlar delar av trygghetsarbetet.

Förskolan vilar på demokratis grund. Därför ska dess verksamhet utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar.

Vuxnas förhållningssätt påverkar barns förståelse och respekt för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle och därför är vuxna viktiga som förebilder.

Verksamheten ska bedrivas i demokratiska former och därigenom lägga grunden till ett växande ansvar och intresse hos barnen för att de på sikt aktivt ska delta i samhällslivet.

Förskolan ska uppmuntra och stärka barnens medkänsla och inlevelse i andra människors situation.

Förskolan ska motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar ska i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller.

Verksamheten ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn som deltar.

Förskolan ska erbjuda barnen en trygg miljö som samtidigt utmanar och lockar till lek och aktivitet.

I förskolan ska barnen möta vuxna som ser varje barns möjligheter och som engagerar sig i samspelet med både det enskilda barnet och barngruppen.

Barnet kan i den skapande och gestaltande leken få möjligheter att uttrycka och bearbeta upplevelser, känslor och erfarenheter.

Förskolan ska aktivt och medvetet påverka och stimulera barnen att utveckla förståelse för vårt samhälles gemensamma demokratiska värderingar och efterhand omfatta dem.

Alla barn ska få erfara den tillfredsställelse det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter och att få uppleva sig vara en tillgång i gruppen.

Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar sin förmåga att fungera enskilt och i grupp, att hantera konflikter och förstå rättigheter och skyldigheter samt ta ansvar för gemensamma regler.

Förskollärare ansvarar för att arbetet i barngruppen genomförs så att barnen ges goda förutsättningar att bygga upp varaktiga relationer och känna sig trygga i gruppen.

Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar sin förmåga att uttrycka sina tankar och åsikter och därmed få möjlighet att påverka sin situation.

Arbetslaget ska visa respekt för föräldrarna och känna ansvar för att det utvecklas en tillitsfull relation mellan förskolans personal och barnens familjer.

Referenser

Barns inflytande i förskolan – en fråga om demokrati, Elisabeth Arnér (2009).

Om utvecklingsarbete i förskolan. Vad händer när barnen får mer inflytande? Vad händer när man säger ja istället för nej till barn?

Barns kamratrelationer i förskolan, Fanny Jonsdottir (2007).

En studie om barns relationer och pedagogers uppfattning av barns sociala kompetens. Skapar förskolan förutsättningar för goda relationer mellan barn?

Förskolebarnets mänskliga rättigheter, Lars H Gustafsson (2011).

Hur ska man kunna garantera barnets mänskliga rättigheter i förskolan? Barnrättstänkande i praktiken.

Ge ditt barn 100 möjligheter i stället för 2, Kristina Henkel och Marie Tomić (2009.)

Praktisk bok med många exempel hur man ger barn fler möjligheter i en könsstereotyp vardag.

Genuspedagogik, Kajsa Svaleryd (2002).

Exempel på hur barn formas av våra föreställningar om kön, och metoder för jämställdhets- och värdegrundsarbete.

Hissad och dissad, om barns relationsarbete i förskolan, Margareta Öhman (2008).

En bok om barns inneslutande och uteslutande i förskolan, och om vikten av att som pedagog kunna se och reagera på kränkningar mellan barn.

I lekens värld, Birgitta Knutsdotter Olofsson (2003).

Om lekens betydelse för barns utveckling och sociala samspel.

Lika värde, lika villkor? Arbete mot diskriminering i förskola och skola, Love Nordenmark och Maria Rosén (2008).

Teoretiska resonemang och praktiska exempel på hur man kan utveckla ett arbete för lika villkor.

Med barnens röst. Ettåringar "berättar" om sin förskola. Ingrid Engdahl (2007)

Forskning om hur de yngsta barnen upplever förskolan.

Mobbningsförebyggande arbete inom småbarnsfostran - Att utarbeta en handlingsplan för att förebygga och ingripa i mobbning, Maria Stoor-Grenner och Laura Kirves (2010).

Handbok utifrån Folkhälsan i Finlands projekt "Daghem utan mobbning". Om barnets rätt till en trygg grupp.

Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande, Elisabeth Nordin-Hultman (2004).

En studie om att skapa fler handlingsmöjligheter och arbetssätt i de pedagogiska miljöerna – och om att åtgärda pedagogik och miljö istället för barnet.

Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling, Skolverket (2012).

Beskrivning av vad som ska finnas med i förskolans förebyggande, främjande och akuta arbete, samt vilka skyldigheter förskolan och huvudmannen har.

Sociala berättelser, seriesamtal, Birgitta Andersson (2000).

En metod för att stötta i att tolka sociala situationer och oskrivna regler.

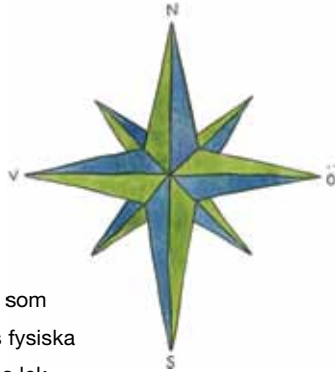
Vem är familjen? Om familjer, föräldrar och normer, Sarah Lundin & Sara Dahlin (2010).

Diskussion om vad en familj egentligen är och hur man kan vidga synen på familjer och föräldrar.

Vägledande samspel i förskolan, Gunilla Niss, Lisbeth Hindgren & Marjut Westin (2007).

En bok om hur barn påverkas och utvecklas genom samspel med vuxna.

EN BRA START handlar om hur man skapar en trygg förskola där alla får och tar plats. Arbetssätten i boken utgår från de verktyg som pedagoger har tillgång till i sin vardag, som planering av verksamheten, förskolans fysiska miljö, vuxnas förhållningssätt och barns lek.

Fokus ligger inte på att förändra barnen, utan boken riktar sig till pedagoger som vill utmana sitt eget förhållningssätt och tillsammans med sina kollegor utveckla sin verksamhet för att ge **ALLA** barn en bra start.

Att arbeta i förskolan är att påverka såväl nuet som framtiden. Den fantastiska verksamhet som bedrivs i Sveriges förskolor ger barn en bra vardag här och nu, men är också grunden för ett demokratiskt samhälle. Förhoppningen är att boken ska fungera som underlag för samtal och utveckling, både för dem som jobbar i förskolan och för andra som är intresserade av barns trygghet och rätt att vara sig själva.

friends

Friends vision är att skapa ett samhälle där barn och unga kan växa upp i trygghet och jämlikhet. Vi utbildar förskolor, skolor och idrottsföreningar i frågor som rör barns rättigheter och vuxnas skyldigheter att skapa en trygg och jämlik miljö.